

TÜRK DİLİ SIFAT-FİLLİ YAPI TİPOLOJİSİNİN JAPON, KORE VE MACAR TİPOLOJİLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI*

Ferhat KARABULUT*

İsmail ULUTAŞ

ÖZET

Bu çalışmada, dünya dillerinde önemli bir yere sahip olan sıfat-fiilli yapıların tipolojilerini inceledik. Bunu yapmaktaki amacımız, Türk Dili Tipi Sıfat-fiilli Yapı tipolojisinin dünya dilleri arasındaki yerini tespit etmek ve benzer tipolojiler ile karşılaştırmaktır. Türk dili ile akraba olduğu varsayılan Japon, Kore ve Macar dillerini, sıfat-fiil tipolojileri açısından analiz ederek Türk Dili Tipolojisi ile olan benzerlikleri ortaya koymaya çalıştık. Sıfat-fiil tipolojisini analiz ederken, Chomsky'nin Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı'ndan faydalandık. Dilin yapısal olarak incelenmesi gerektiğini ileri süren Chomsky, *derin yapı* ve *yüzey yapı* kavramları ile taşınım ve dönüşümün bütün diller için kaçınılmaz bir gerçeklik olduğunu gösterdi. Biz de bu çalışmada *ad öbeği* taşınımı ve *boşluk kuramı* ışığında, sıfat-fiilli yapı tipolojilerini karşılaştırmalı olarak ele aldık ve Türk, Japon, Kore ve Macar dilleri arasındaki şaşırtıcı benzerliği, öbek yapı ve söz dizimi seviyesinde tespit ettik.

Anahtar Kelimeler: Sıfat-fiil tipolojisi, Türkçe, Türk Dili, Japonca, Macarca, Korece, Chomsky.

A COMPARISON OF THE TURKIC TYPE RELATIVE CLAUSE TYPOLOGY WITH JAPANESE, KOREAN AND HUNGRAIAN TYPOLOGIES

ABSTRACT

In this present study, we dealt with relative clause typologies in the world languages in general and Turkic Type Relative Clause typology in particular. By doing this, we compared Turkish relative clause construction with Japanese, Korean and Hungarian ones, which are all considered in Uralic and Altaic Language Family. In doing this, we made use of Chomskian theories called Generative-Transformational Grammar and Governement and Binding Thoery. As is known, Chomsky declared that all languages have the same typolgy in the Deep Structure. The changes among languages are witnessed in Surface Structure. There is a transformation between deep structure and surface structure. It means that, a noun phrase can be moved to another place leaving an empty place behind by constructing a chain between the empty place and its antecedents (moved element). When we compared Turkic type relative clause typology with Japanese, Korean and Hungarian, we amasingly saw that the strategies are the same in these langauges.

Keywords: Relative clause typology, Turkish, Turkic Langauge, Japanese, Korean, Hungarian.

* Bu makale, ICANAS 38 (10-15 eylül 2007) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildiriden genişletilerek yazılmıştır.

* Yard. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri, elmek: ferhatkarabulut@yahoo.com

GİRİŞ

Yeryüzünde konuşulan her dil hiç şüphesiz kendine has özellikleri ile diğer dillerden ayrılmaktadır. Bununla birlikte, dillerin doğuşu ve gelişimi ile ilgili ortaya atılan teoriler ve sahip olduğumuz bilgiler bize, dil akrabalığının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu da göstermiştir. Dilin doğasını araştırmaya yüz yıllar öncesinden başlayan araştırmacılar ve düşünürler, başlarda, dillerin akraba olabileceğini hesaba katmadan, kendi anadillerini en mantıklı ve mükemmel dil olarak kabul etmiş ve diğer dilleri anlaşılmazlık noktasından hareketle ilkellik ile itham etmişlerdir. Platon²'la başlayan bu itham edici süreç, S.W. Jones¹ (1746-1794) ve Franz Bopp'un² (1791-1867) yaptığı karşılaştırmalı tarihsel dil çalışmaları ile yeni ve başka bir boyut kazanmıştır.³ Sanskritçenin Hint dilinin atası olduğu gerçeği ortaya çıktıktan sonra, bu iki bilim adamı, Yunan ve Latin dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığını tespit etmişlerdir. Böylece, özellikle Rönesans'tan sonra, bazı dillerin akraba olabileceği fikri çalışmaların merkezine oturmuştur. Bundan sonra araştırmacılar, adeta hangi dilin hangi dil ile akraba olduğu konusunda yoğun bir şekilde çalışmaya başlamışlardır.

Dil akrabalığının var oluş fikri gündeme geldiğinden beri, bir birine değişik yönlerden az çok benzerlik taşıyan diller, hep aynı dil ailesi içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Neticede, dünyada konuşulan beş büyük dil ailesi içerisinde, Ural-Altay dil Ailesi de sayılmıştır.⁴ Yani bilim adamları, hem tarihsel bağları olan, hem de dil malzemesi bakımından önemli benzerlikler taşıyan Ural Dilleri ile Altay Dillerini aynı kaynaktan doğan diller olarak tanımlamışlar ve akrabalığın daha belirgin ortaya konması için yoğun çalışmalar yapmışlardır. Ural dillerinden Macar, Fin ve Ugor dilleri ile Altay dillerinden Türk Dili (bundan sonra Türkçe), Moğolca, Mançu-Tunguzca ve hatta Japonca ve Korece'nin akraba oldukları düşüncesi her zaman dile getirilmiştir.

Biz burada bu görüşleri enine boyuna tartışmayacağız. Akrabalık noktasında tezler ve antitezler eş zamanlı olarak var olmaya devam etmektedir. Yalnız bu gün dil bilim çalışması yapan bilim adamları, dillerin akrabalık ilişkileri bakımından sınıflandırılmalarında Ural ve Altay dillerini ayrı ayrı değerlendirme eğilimindedirler. Yani bu iki dil ailesi arasında varsayılan bir akrabalıktan modern dil bilim çevrelerinde pek söz edilmemektedir. Dil bilim çalışmalarının gelmiş olduğu noktadan baktığımız zaman geçen yüz yıla oranla, daha ayrıntılı çalışmalar yapılmakta ve eldeki veriler ve sahip olunan bilgiler, sonuca ulaşmada daha doğrulayıcı etkiler yapmaktadır. Bu arada uzun yıllar akrabalık noktasında değerlendirilen Türk-Moğol dil birliği teorisi bile henüz bütün çevrelerce tartışmasız kabul görmemişken, Türkçenin, Japon ve Kore dilleri ile akraba olduğunu iddia etmek bir hipotezden ibaretmiş gibi gözükmektedir. Ayrıca, dil akrabalıklarının yoğun bir şekilde tartışıldığı 19. ve 20. yüz yıllara göre Altay Dil Teorisinin ispatı noktasında bir yavaşlama da olmuştur diyebiliriz.

Bu çalışmada, asıl amacımız, dil akrabalıklarını derinlemesine tartışmak ve Türkçeye akraba olan dilleri tespit etmek değildir. Asıl gayemiz, eldeki verileri kullanarak, Türkçeye yapısal

¹ İngiliz filolog olan Johns, Hint-Avrupa dilleri arasındaki benzerlikleri keşfederek akrabalık fikrini ortaya atmış, dil ailesi çalışmalarını başlatmıştır.

² Alman filolog Bopp da tipki Johns gibi Hint Avrupa dilleri arasındaki benzerlikleri karşılaştırarak çalışmış ve Hint-Avrupa Dil Ailesi'nin ortaya çıkarılmasında büyük katkıları olmuştur.

³ Platon'un yüz yıllar önce, diğer diller anlaşılmasız kuşdili gibi şeyledir, Yunanca en mükemmel dildir ve eş benzeri yoktur, tarzında ileri sürdüğü görüşler, dillerin akraba olabileceği tezi ile hükmünü tamamen yitirmiştir.

⁴ Bugün sayıları yüz elliye bulan dil ailelerinden söz edilmektedir. Yine de dünya dilleri içerisinde yaklaşık yüzde seksenlik bölümü beş dil ailesine mensup kişiler tarafından konuşulmaktadır. Beş büyük dil ailesi bugün Asya, Avrupa ve Afrika'daki dillerden oluşmaktadır.

(tipolojik) olarak benzeyen dillerin tespitini yaptıktan sonra, bunun bizi nasıl bir sonuca götürdüğünü gözlemektir.

Farklı dillerdeki benzerlikleri keşfetmek ve bunu yapısal dil sınıflamalarında kullanmak öteden beri dil araştırmacılarının amaçlarından olmuştur. Klasik dil incelemelerinde benzerlik aranan dil malzemelerinin başında, dillerin *fonetik* ve *morfolojik* yapıları gelmiştir. Yani dilin ses ve kelime yapısı, *klasik betimlemeci dil çalışmalarında* en çok üzerinde durulan konular olmuştur. Bunlara ilave olarak *dilin sözlük varlığı* da her zaman farklı dillerin aynı dil kaynağından gelmiş olduklarının ipuçlarını vermiştir. Sözlük dağarcığının benzerlik taşıması, farklı dillerin akraba olabileceğinin işaretidir, ancak kanıtı değildir.

Bir dilin en hızlı değişen unsuru kuşkusuz kelime dağarcığı ve ses yapısıdır. Bu nedenle dillerin kökenine inme noktasında bunlardan kaynaklanan verilere her zaman şüphe ile bakılmalıdır. Dilin en yavaş değişen unsuru ise *öbek yapı kuruluşları*⁵ (kelime grupları ve bunların yapıları) ile *cümle yapıları*(söz dizimi). İki farklı dilin akrabalıklarının tespitinde mutlak surette o dilin *yapısına*⁶ bakılmalıdır. Öteden beri dil çalışmalarında araştırmacıların en çok dikkatini çeken *öbek yapılardan* biri olan *sıfat-fiilli yapılar* olmuştur. Burada salt kelimelerden oluşan sıfat-fiil veya partisipleri kastetmiyoruz. Söz dizimsel bir *yapı* olarak sıfat fiilli cümle veya cümlecikleri kastediyoruz. Özellikle, *Üretken Dönüşümlü Dilbilgisi'nin* dillerin yapısı ile ilgili ortaya atılmış olduğu fikirler, dilin yapısal olarak incelenmesini ve diller arasındaki ilişkilerin neden sonuç ilişkisinin daha bilimsel ele alınmasını sağlamıştır. 1950'li yılların son çeyreğinden sonra, dil bilim çalışmalarında önemli gelişmeler yaşanmış olması ve bu süreçte sıfat-fiilli yapıların dünya dilleri bağlamında daha dikkatli incelenmesine neden olmuştur. *Sıfat-fiilli yapılar*, cümle çözümlemelerinde çok önemli ipuçları vermektedir. Bu yapılar, cümle unsurları arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkiler neticesinde doğan *taşınım*, *dönüşüm* ve *silinmelerin* en belirgin bir şekilde yer aldığı tipolojilerdendir. Nitekim *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi* (1957)⁷ ve *Yönetim ve Bağlama Kuramı* (1981)⁸, bir ölçüde dünya dillerinin bu önemli yapısı ile, dil incelemelerinin merkezinde daha sağlam yer edinmiştir diyebiliriz.

Christian Lehmann, dünya dillerindeki *sıfat-fiilli yapıların* incelenmesinin bu kadar öne çıkmasının ve tipolojilerinin ortaya konmasının nedenleri üzerinde dururken, bu yapıların *taşınım* ve *dönüşüm*e önemli bir örnek teşkil etmesini sayar. (Lehmann: 1986, 663-64) Her dil, başka bir dile benzer unsurlar ve yapılar taşımakla birlikte, farklılıklara daha fazla sahiptir. Bunu söylerken kelime dağarcığını kast etmiyoruz. Her ne kadar diller, görünüşte birbirlerinden çok farklı olsalar da, aslında sınırlı dil bilimsel kurallar nedeniyle, kendi özgün yapılarını birbirlerine benzeyerek oluşturmuşlardır. Yani diller arasında benzer yapılar ve bu yapıların oluşmasında söz konusu olan

⁵ Öbek yapı oluşumları ve kuralları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz Liliane Haegeman (1995), *Introduction to Government and Binding Theory*, 2nd Ed., Oxford & Cambridge: Blackwell Publish. Ss. 33-36, 87-106, 138-144.

⁶ Burada yapıdan kastımız kelimeler arası ilişki ve dizgenin oluşum şeklidir. Yani yapı kavramı ile dilin morfolojisini değil morfolojik unsurların oluşturduğu daha büyük ve karmaşık oluşumları kastediyoruz.

⁷ Noam Chomsky tarafından yazılan *Sözdizimsel Yapılar -Syntactic Structures* (1957) adlı eser ile ortaya atılmış olan bir kuramın adıdır. Dilin, dizge olarak ele alınmasını ve dilin iki düzlemde oluşan bir yapı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri süren bu kuramla, dil incelemeleri yeni bir safhaya girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Andrew Radford (1992), *Transformational Grammar*, Cambridge: Cambridge University Press.

⁸ Chomsky'nin, 1957 yılından itibaren geliştirdiği ve bir ölçüde değiştirdiği kuramlarının, 1981 yılında **Pizza Dersleri-Pizza Lectures** olarak ulaşılmış olduğu önemli bir safhayı işaretler. **Yönetim ve Bağlam Kuramı- Government and Binding Theory**, olarak adlandırdığı bu kuramda, Chomsky, dizge üyelerinin ilişkiler yumağından ibaret olduğu ve bu ilişkilerin yönetenler ve yönetilenler bağlamında değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durur. **İlkerler ve Değiştirgenler-Principles and Parameters** adıyla da anılan bu kuramda *Derin Yapıdan* dönüşümle ortaya çıkan **YüzeyYapı, Fonetik Biçim -Phonetic Form ve Mantıksal Biçim-Logical Form** olarak ikiye ayrılmıştır. Yani bu kuram, cümlenin anlamı ve biçimi, kullanım anında her zaman belirleyici olarak göz önünde bulundurulmalıdır, ilkesini bir ölçüde özetlemektedir. Yönetim ve Bağlama Kuramı'nın prensiplerini ve uygulanışını ayrıntılı bir şekilde görmek için bkz., Liliane Haegeman (1995), age.,

benzer kurallar kaçınılmaz bir şekilde olacaktır. Bu benzerlikler de dillerin birbirlerine bir ölçüde yaklaşımlarına neden olmaktadır. Yalnız burada üzerinde durulması gereken nokta, yeryüzünde yaklaşık olarak beş-altı bin civarında dil olmasına karşılık, dilbilgisel kuralların daha az sayıda ve sınırlı olması gerçeğidir. Örneğin cümle unsurlarının dizilişi açısından pek çok dil birbirinden ayrılsa da diller bu bağlamda kümelenmek durumundadır. Dillerdeki belli sayıdaki cümle diziliş kuralları, dilleri de gruplara ve alt gruplara böler. Buna göre aralarında köken bakımından bağlantı olmayan iki dil, yapısal olarak aynı grupta yer alabilir. Tersten bakıldığında farklı cümle yapılarına sahip iki dil aynı kökten geliyor olabilir. Bu nedenle, bu çalışma da biz yapısal benzerlikleri ele alırken köken çalışması yapan ve dillerin akrabalığı noktasında yoğunlaşan araştırmacılara model sunmayı da hedefledik. Farklı dillerdeki benzerlikleri akrabalık ile açıklayabileceğimiz gibi salt tesadüfi benzerlik olarak da kabul edebiliriz. Tarihsel olarak, Macar, Türk, Kore ve Japon halklarının muhtemel ilişkileri, *bölgesel fenomen*⁹-*areal phenomenon* oluşturmaları ve aynı kökten gelme ihtimalleri ışığında bakıldığında, bulgularımız bu dillerin akrabalığını varsayan görüşlere destek niteliği taşıyacaktır. Zira biz, bu çalışmada, bu dillerin sıfat-filli cümle kuruluşlarında şaşırtıcı derece gözüken benzerliklerini ortaya koymaya çalıştık. Yukarıda dediğimiz gibi, diller ses ve kelime yapısı bakımında benzeşebilir, ancak bu benzeşme, akrabalık için yeter bir neden olmayabilir. Ancak, benzerlik dizge yapılarında gözlenirse, bu yapısal benzerlikler, o dillerin ortak kökeni hakkında daha sağlam ipuçları verebilir.

Bu benzerlikleri tespit ederken, yukarıda kısmen bahsedildiği üzere, Amerikalı dilbilimci Noam Chomsky'nin *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı*'ni uyguladık. 1957 yılında yazmış olduğu *Sözdizimsel Yapılar* adlı eseri ile dil bilim çalışmalarında devrim yapan Chomsky, dil incelemelerinin cümle seviyesinde ele alınması ve yeryüzü dillerinin bu bağlamda değerlendirilmesi gereğini ortaya koyarken, dilin mantığını da deşifre etmiş oluyordu. Chomsky, bu çalışmaları yaparken dilin özünü açıklayabilecek mantık zincirini ve bakış açılarını da kuramsal temellerle desteklemiştir. Bilindiği gibi dilin ya da dillerin doğuşu ile ilgili pek çok kuram ortaya atılmış ve bu bağlamda hipotezler geliştirilmiştir. Chomsky, dilin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını çok fazla tartışmaz, ama dillerin mantığını çözerken *tek bir yapı gerçekliğini* her zaman vurgular.¹⁰ *Genel Dil Bilim Dersleri*'nde (1914), dili, bilimsel olarak ele alan ve modern dil biliminin kurucusu sayılan Ferdinand de Saussure, *her dilin bir yapısı olduğunu* ve bu yapıyı ortaya koymadan öze inilemeyeceğini vurgulamıştı. Onun verilerinden önemli ölçüde faydalanan Chomsky ise, yıllar sonra, *bütün dillerin tek bir yapısı vardır* tezini ortaya atmıştır.¹¹ Chomsky'e göre, yeryüzündeki diller temelde tek bir yapıya sahiptir ve bu yapı araştırılınca ve diller tek tek sorgulanınca ortaya çıkacaktır. Yeryüzü dillerinin birbirinden bu denli farklı olmasının nedenleri konusunda, Saussure, kelimelere yüklenmiş olan kodlardan bahseder. Buna karşın, Chomsky, dilleri öbek yapı ve dizge seviyesinde ikili düzlemde inceler ve derinde aynı olan dillerin, yüzeyde ayrıştığını ortaya koyar. Derindeki tekli yapının, yüzeyde ortaya çıkan değişimini, derin yapı ile yüzey yapı arasında gerçekleşen taşınım ve dönüşümle açıklar. Başka bir şekilde söylersek, bütün diller, dilin kurgulandığı düzlemde (belki beyinde) tek bir yapıya sahipken, konuşucu tarafından yüzeye,

⁹ *Bölgesel fenomen*, dillerin (veya halkların) bir birine yakın bölgelerde yaşamış ve zaman zaman iç içe geçmiş olmaları şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁰ Bu da bizi bütün dillerin tek bir dilden doğduğu gerçeğine götürmektedir.

¹¹ Bu yapının ne olduğu konusunda da onun şüphesiz bir tezi vardır. Ayrıntıya girmeden kısaca şöyle özetleyebiliriz bu görüşü. Ona göre öbek yapı kuralı dilin temelini oluşturmaktadır. Peki bu öbek yapı ilk hali ile nasıldı? Chomsky, bu yapıdaki diziliş şöyle yapar: Belirleyici (specifier) + tamlanan (asıl unsur) + tamlayan. Yani örneğin özne + yüklem + tümlec dizilişidir bu. Bunu bir örnekle izah edersek *I saw the book that you wrote* cümlesi bu kalıba uymaktadır. Bu bağlamda bakarsak sanki İngilizce'nin bütün dillerin temel yapısına sahip olduğu izlenimi doğar ki bu da tartışma gerektiren bir durumdur. Zira aynı yapı Türk tipi oluşumlarda özne + tümlec + yüklem şeklindedir. Yukarıdaki örneğin Türkçesi *Ben gelen adamı gördüm* şeklindedir. Bu diziliş formülize edersek şu kalip çıkar: belirleyici + tamlayan + tamlanan (asıl unsur)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

dönüştürülerek taşınır. Dönüştürmekten kasıt ise cümle unsurlarının asıl yerlerinden taşınarak geçici yerlerine yerleştirilmeleridir. Taşınan öğeler eski yerlerine dönmediklerinden ve taşınım sonucunda geride bırakılan boşluklar başka öğeler tarafından kalıcı olarak doldurulduğundan, bu taşınım ve dönüşümler yüz yıllar içerisinde kalıcı hale gelmiş ve birbirinden çok farklı binlerce dil böylece ortaya çıkmıştır. Yüz yıllar içerisinde dizge yapıları, bir nesilden diğerine farklı bir şekilde aktarıldığı için, sonraki nesil kendisinden birkaç kuşak önceki yapıyı tanıyamaz hale gelmiştir/gelmektedir. Bu da taşınımın mutlak ve kaçınılmaz olduğunu ispat etmeye yetmektedir.¹² Yeryüzü dillerinin tek bir yapıdan doğmuştur kuramının en önemli kanıtı ise dillerin çift düzlemli oluşlarıdır.¹³ Bu çift düzlemi oluşturan yapılar ise *Derin Yapı* ve *Yüzey Yapı* olarak adlandırılır¹⁴, arada ise taşınım ve dönüşümler söz konusudur. Bu nedenle konuşma esnasında ve yazarken kullandığımız ve dinleyici ya da alıcının rahatlıkla anladığı yapı *yüzey yapısı*dır. Yüzey yapı derin yapının bir türevinden ibarettir. Bir dildeki bütün yapıların bu bağlamda incelenmesi gerekmektedir. Yüzeyde her gün kullandığımız bir yapı (örneğin bir cümle) aslında dilin kurallarını doğru işlettiği bir yapı olmayabilir. Bu nedenle dilin kuralları tespit edilirken derin yapının her zaman göz önünde bulundurulması gerekir. Chomsky, dillerin kendi içinde kendine özgü yapılarına daha sonraki yıllarda *ilkeler-principles*, dillerin başka dillerden farklı, salt kendilerine özgü yapılarına da *değiştirgenler-parameters* adını verecektir (Haegeman: 1995, 18-25).

Buraya kadar *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi*'nin en geniş anlamda ileri sürdüğü görüşlere yer verdik. Bunun nedeni, sıfat-fiili, klasik bakışın aksine *bir yapı* olarak görmemizdir. Türk tipi sıfat-fiilli yapıların oluşumu ve bu oluşuma benzer yapıların hangi dillerde var olduğu tartışmasına geçmeden önce üzerinde durulması gereken bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, *Üretken Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı*'nin ortaya koyduğu kurallarıdır.¹⁵ Bir diğer üzerinde durulması gereken nokta ise yeryüzü dillerinin sahip olduğu sıfat-fiilli yapı tipolojileridir.

Yukarıda, dil kurallarının sınırlı olduğundan, buna karşılık yeryüzünde sayıları binlerle ifade edilen dil zenginliğinin bulunduğu bahsetmiştik. Bu zengin dil haritası içerisinde, sıfat-fiilli yapıların oluşumunda ve tipolojilerinde benzerlikler ve farklılıklar hiç kuşkusuz olacaktır. Bu benzerlikler ise bazı akraba ve akraba olmayan dilleri aynı yapısal grup içerisine dahil edecektir. Birbiri ile akraba oldukları bilinen dillerin benzerliklerini izah etmekte zorlanmazken, bir birinden çok uzak olan dillerin hangi nedenlerden dolayı ortak tipolojilere sahip olduklarını nasıl izah edeceğiz? Bu sorunun şimdilik en kestirme ve kuramsal cevabını Chomsky'nin diller tek bir yapıya sahiptir iddiasında bulabiliyoruz. Yukarıda değindiğimiz üzere, bu iddiayı güçlendiren deliller,

¹² Bu gün bir Avrupa dilinden onlarca Avrupa dilinin çıkmış olması önemli bir örnektir. Daha 15. ve 16. yüzyıllarda aynı dizge yapısına sahip olan Almanca ve İngilizce bu gün farklı yapılara sahiptirler. İki dilin konuşurları bütün kelimeleri bilseler de dizge yapılarındaki farklılıklardan dolayı yüzde yüz anlaşamazlar. Rusça ile örneğin Latince arasındaki dizge farklılıklarına hele hiç değinmiyoruz. Zira birbirlerinden o kadar farklıdırlar ki, sanki aynı kökten gelmemişlerdir. Benzer durum örneğim Macar dizge yapısında da söz konusudur. Gerçekte bir özne-tümleç-nesne (ÖTY) dili olan Macarca, gündelik kullanımda daha çok özne-yüklem-tümleç (ÖYT) dizge yapısına sahip gibidir. Macarca da gerçekte Türkçe gibi serbest dizilişli bir dildir. Örneğin *Peter vesz egy könyvet a boltban- Peter kitapevinden kitap alıyor/alır* gibi bir cümle yaklaşık olarak 24 şekilde söylenebilmektedir. Bkz., D. Abondolo (1992), "Hungarian", in *International Encyclopedia of Linguistics*, V. 2 Bright W. Oxford Univ. Pres.

¹³ Bir kimsenin yabancı bir dilin bütün kelimelerini bilmesi aslında çok fazla bir anlam ifade etmez. Bütün kelimeleri bilmek o dilin kelimelerinin kodlarını çözmek anlamına gelir, bizzat dilin mantığını değil. Yabancı bir dili anlayabilmek için mutlak şartlardan biri de yapısının kodlarının çözülmesini sağlamaktır. Salt kelimeleri bilmek yabancı dilde konuşan birinin soru mu sorduğunu, cevap mı verdiğini, uyarı mı yaptığını bilemeyiz. Bu nedenle çözülmesi gereken asıl şifre dilin yapısında gizli olan şifredir.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., R.L. Trask (1999), *Key Concepts in Language and Linguistics*, London-New York: Routledge Pres. Ss. 66-67, 301-302

¹⁵ Taşınım ve dönüşümün nasıl gerçekleştiğini, yönetim ve bağlama ilişkisinin nasıl ortaya çıktığını ve bu sürecin hangi aşamaları barındırdığını görmek için bkz., Haegeman (1995) age., ve Kristen Malmkjaer (1999), "Transformational-Generative Grammar", *The Linguistics Encyclopedia*, London & New York: Routledge, ss. 487-490.

Turkish Studies

dilerde var olan dönüşümlerdir. Bir dilde dönüşümden bahsettiğimiz an derin yapı ve yüzey yapıdan da mutlak surette bahsetmemiz gerekmektedir.

Şimdi *Üretken Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı*'nin konumuzu yakından ilgilendiren bazı kural ve hipotezlerine kısaca bir göz atabiliriz. Konuşucu ile dinleyici arasında gerçekleşen bir ileti, öncelikle derin yapıda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, temel öğeler (base components) olarak adlandırılan dilin sözlük dağarcığı ile yakından ilgilidir. Aslında Saussure'un dediği gibi her dil, konuşucu ve alıcının beyinde var olan bir sözlükten ibarettir. Birbirinden bağımsız olarak beyinde yer alan dilin kelimeleri veya yapıları kullanım anında dizgelere dönüşmekte ve anlamlı ve kurallı bir şekilde alıcıya iletilmektedir. Dilin, gerçekte insan beyinde nasıl ve hangi kalıplarda kayıtlı olduğu ile ilgili olarak farklı görüşler dile getirilebilir. Ama gerçek olan bir nokta vardır ki o da insanın doğuştan bir dil yetisine sahip olduğu ve bu dil yetisinin gerçekte ana dilin kalıplarını içerdiği. Yani çocuk, kendisinde doğuştan var olan kalıplara kelimeleri yerleştirerek ana dilini öğrenir ve kullanır. Bu kalıplar ise, dönüşümler yoluyla farklılaşmakta ve farklı diller bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Sözlük haznesinde (beyinde) rast gele yer alan kelimeler, ilk olarak derin yapıda dizgeye dönüşmekte ve yüzey yapıdaki kullanım için hazır bekletilmektedir. Konuşucu, derinde tek bir yapıda iken dönüşümler ile aynı derin yapıdan çok çeşitli yüzey yapılar elde edebilmektedir. Dil kullanıcı, bunu da dizge içerisindeki bazı öğelerin yerlerini değiştirerek ve bazı öğeleri silerek yapar. İşte bu nokta iki önemli kavram daha gündeme gelmektedir. Bu iki kavram, *Ad Öbeği Taşınımı Kuralı* ve taşınan ad öbeğinden geride kalan *Boşuk Kuralı*.¹⁶ Yani, her dil derin yapıda mutlak bir dizgeye sahip olduğu için yüzey yapıda sadece bazı öğelerin yerleri değiştirilmiştir veya bazı öğeler yapısal değişimlere uğramıştır veya silinerek yerlerini boş bırakmışlardır. Yüzey yapıda bizim göremediğimiz/kullanmadığımız öğeler aslında orada yok değildirler, sadece kullanım esnasında silinmiş veya yerleri değiştirilmiştir. Bu öğeler, geçici kullanım sonrasında derin yapıda (zihnimizde) asıl yerlerini (pozisyonlarını) tekrar doldurmaktadırlar.

Buraya kadar söylediklerimizi bir örnekle daha açık hale getirebiliriz. İlk olarak üzerinde durulması gereken nokta, tek bir derin yapıdan farklı yüzey yapıların çıkması olayıdır¹⁷. Örneğin;

Ben kitabı okudum cümlesi derin yapıda kurallı olarak kurulmuş basit yapıyla doğru bir cümledir. Zira kuramsal olarak kabul edildiği üzere Türkçe *özne + tümleç + yüklem* (ÖTY) dizilişine sahip, yüklemi sonlayan, yardımcı unsuru (nesne/tümleç) sola dallanan, özne ile yüklem arasında kişi uyumu taşıyan, sondan eklemeli morfolojisi olan bir dildir.¹⁸ Yukarıdaki cümle şu şekillerde de ifade edilebilir ve bu ifadeler yüzey yapıda gerçekleşirler.

1. **Ben kitabı** okudum. (*Bu yapı aynı zamanda derin yapının aynısıdır.*)

1a) __ (b) __ kitabı okudum.

1b) **Kitap** _i (b) _i __ okundu.

1c) __ (b) _i __ **Kitap benim** _i tarafımdan okundu.

1d) __ (b) __ **Kitap tarafımdan** _i okundu.

1e) __ (b) _i __ **Okuduğum** _i kitap.

¹⁶ Ad öbeği taşınımı, boşluk oluşumu ve boşluk kuralı için bkz., Haegeman, age., ss.305-440

¹⁷ Bu arada Saussure'un de derin ve yüzey yapıdan bahsettiğini, onun daha çok anlamsal (semantik) olarak bu konu üzerinde durduğunu burada vurgulamak gerekir. Biz bu çalışmada yapısal olarak dizge üzerinde durduğumuz için dilin semantik alanına girmeyeceğiz

¹⁸ Cümle unsurlarının rahat bir şekilde yer değiştirebildiğini (öbekler grup halinde taşınır, parçalanamaz) burada vurgulamamız gerekmektedir. Yine de taşınımlarda sınırlamalar her zaman önemini korumaktadır. Serbest dolaşım sağlayan bir dil olmakla birlikte, Türkçe, yine de bir ÖTY dilidir. Bu serbest dolaşım bile Türkçede derin yapı ve yüzey yapı gerçeğini ispat etmektedir diyebiliriz.

Bütün bu yapılarda söz konusu edilen *ben*, *kitap* ve *okumak*'tır. Boşluk oluşumunu ve arada oluşan ilişki zincirini, boşluk kelimesinin baş harfi olan (*b*) ve *uzun alt çizgilerle* gösterdik. (*b*)'nin ve taşınan ögenin sağına alt karakter olarak (*i*) harfini yerleştirdik. (*i*) harfi *im* veya *işaret* kelimesinin baş harfidir. Aynı yönetim alanı içerisinde olup (*i*) harfine sahip olan unsurlar aynı (tek) varlığı işaretlemektedir. Bu nedenle örneğin (1b)'deki (*b*) ile *kitap* aynı (tek) varlığı işaretlerler. Yani *kitap* kelimesi daha önce, *okundu* fiilinin hemen önünde iken sola taşınmıştır ve yerini boşaltmıştır. Bu nedenle ikisi de (*i*) ile işaretlenmiştir [*kitap*₁ < ~ > (*b*)_i]. Benzer şekilde (1c)'de, (*b*) ile *benim* zamiri, eş kodlama (*i*) ile aynı varlığa işaret etmektedir. Yani derin yapıda *özne* olan *ben* zamiri taşınarak sağa kaymış yerini de *boş* bırakmıştır. Böylece boşluk ile taşınan öge arasında bir bağ oluşmuştur. Uzun alt çizgilerin yerleri aslında derin yapıda *ad öbekleri* (AÖ) tarafından doldurulmuş idiler. Yüzey yapıya geçilirken bu öğeler yer değiştirdiği veya silindiği için yerlerinde boşluk bırakmışlardır. Yalnız, her boşluk bir iz (index) olmayabilir. Gerekli yerlerde bu ayırımı da yapacağız. (*i*) ile *imlenen boşluk* daha önce var olan bir ögenin boşalttığı yer (pozisyon) anlamına gelmektedir.

Türkçe, yükleme/fiile şahıs eki yükleyebildiği için özneyi silebilmektedir. Klasik dil incelemelerinden *gizli özne* olarak adlandırılan bu durum aslında *derin yapı-yüzey yapı* ilişkisinin en belirgin örneklerinden birini oluşturur. Cümleden özne silinmesi olayını *değiştirenlerden* (parameters) biri olarak kabul eden Chomsky, bu duruma *önzamer düşüren değiştirgen / pro-drop parameter* (Haegeman, 1995, 454-57) adını verir. Yani, bu olay, derin yapıda mutlak surette var olup, yüzey yapıda cümle başı özne zamirinin silinmesi olayıdır. Yalnız unutulmaması gereken husus şudur. Yüzey yapıda seslendirilmeyen bir ögenin yok olduğunu söylemek mümkün değildir ve doğru da değildir. Öge silinse de yeri (pozisyonu) asla kaybolmaz. Pozisyon, ya boş olarak kalır veya başka bir öge tarafından geçici olarak doldurulur. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise öbek yapı kuralıdır. (Trask, 1999, 238-39)¹⁹ Dilde dizgeler oluşurken insan zihninde önce öbekler ortaya çıkıyor olmalıdır. Dilin en büyük öbeği cümledir.²⁰ Cümle ise dillere göre değişik şekillerde oluşan öbeklerden meydana gelir. Gerçekte öbekten kasıt en az iki kelime ise de *Dönüşümlü Dil Bilgisi*'nde tek kelimeyi de öbek olarak kabul etmekteyiz. Yani tek başına bir ad aynı zamanda bir ad öbeği (AÖ), bir fiil ise fiil öbeğidir (FÖ). Örneğin *Hasanın babası* bir AÖ iken, aynı zamanda *Hasan* ve *Baba* da iki ayrı ad öbeğini oluşturmaktadır. [(AÖ)+(AÖ) = (AÖ)]. Örneğin, tek başına bir fiil, bir dizgede öbek yapı kuralı dışında düşünülemez. Her fiil ya da yüklem mutlak surette bir öbek yapı içerisindedir ve içinde bulunduğu öbeğin hem başıdır hem de yöneticisidir. Bunu öbek yapı kuralında şöyle şemalarız:

$$FÖ \rightarrow AÖ+(AÖ)+F$$

Yani FÖ (fiil öbeği) en az bir AÖ'den ve bir fiilden oluşmaktadır. İhtiyaca göre öbek sayısı artabilir, bu nedenle ihtimal dahilinde olan öbek yapıları parantez içinde kullandık.²¹ Bu durumda ortaya bir gerçek daha çıkmaktadır. Öbek ve öbeğin başı dil incelemelerinde her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Öbek başı, dillerde sözlükte yer alan kelimelerden oluşur.²² Yani *isim*, *fiil*, bazen *sıfat* ve *zarf* öbeğin başı olabilir. Öbeğin başı aynı zamanda o öbeğe adımı veren ve çoğunlukla da o öbeği yöneten unsurlardır. Öbeğin başının pozisyonu dilden dile değişebilir.

¹⁹Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Haegeman, age., ss. 33-36, 87-106, 138-144.

²⁰Aslında tek başına cümleler de yapısal anlamda alt birimler olabilmektedir. Anafora ile izah edebileceğimiz bu durumda ayrı dizgeler olarak kurgulanmış yapıların ortak unsurları olabilir ve bu unsurlar vasıtasıyla cümleler daha büyük öbekleri oluşturabilir. Burad anafora (anaphora) üzerinde ayrıca durmayacağız, yalnız şöyle bir örnek aydınlatıcı olabilir. *Hasan okula gitti. Öğretmen onu çağırıldı.* Örneğini ele alalım. Bu iki farklı cümlede, isim olan *Hasan* ile zamir olan *onu* aynı varlığı işaretler. Bu nedenle *Hasan* ile *onu* arasında anaforik bir ilişki oluşur. Bu ilişki de bu iki cümleyi daha büyük bir öbek yapı içerisine taşır.

²¹Bu kısa açıklamayı, aşağıda vereceğimiz *ağaç modellerinde* daha açık görme imkânımız olacaktır.

²²Çekimli bir yapıda bazan çekimin bizzat kendisi de öbek başı olmaktadır.

Turkish Studies

Örneğin Türkçe de asıl unsurlar yardımcı unsurlardan sonra gelir ve sonra gelen unsur öbeğin başı olur. Burada klasik dil incelemelerinde kullanılan kavramları göz ardı etmemiz gerekmektedir. Örneğin bir sıfat tamlamasında sıfat önce, isim sonra gelmesine rağmen klasik dil bilgisinde, onu sıfat tamlaması olarak adlandırıyoruz. Oysa sıfat tamlaması da gerçekte bir ad öbeğidir ve ad tarafından yönetilir.²³ *Öbek yapı* ve *baş olma* durumu sözkonusu olunca çalışmamızın temel kavramalarından biri olan *başad* kavramını da burada ele almamız gerekmektedir. *Başad*, klasik deyimle ad tamlamasındaki asıl (tamlanan) unsurdur. Sıfat-fiilli yapılar da gerçekte bir ad tamlaması olduğu için *başad* her zaman önemini korumaktadır. Bunu bir örnekle izah edelim. Örneğin;

a) [_{AÖ} gelen adam]

yapısı aslında, derin yapıda, Türkçenin kurallı basit bir cümlesinin türevidir. Yani bu yapı, taşınım ve dönüşüm sonucunda yüzey yapıda ortaya çıkmış olan ad öbeğini oluşturur. Bu öbek gerçekte;

b) [_C Adam geldi/geliyor]

cümlesinin dönüşmüş hâlidir. Durum böyle olunca boşluk kuralı ve ad öbeği taşınımı kuralı varlığını daha açık bir şekilde kendini hissettirir. Derin yapıda kurallı bir cümle öznesi olan b)'deki *ad öbeği* adam, a) modelinde, öbek yapıda gel- fiilinin sağına yerleşmiştir. *Adam geldi* cümlesi dönüşerek *gelen adam* ad öbeği (dolyısıyla sıfat-fiilli yapı) hâlini almıştır. Derin yapıda iken, cümle başında doğal pozisyonunda yer alan adam, öbek yapıda sağa yerleşerek alt cümle, [_C *adam geldi*], dışına çıkmış ve [___gel-en] adam şeklini almıştır. Böylece taşınan ve sıfat-fiil tarafından nitelenen bu unsura, dil biliminde *başad* denilmektedir. Yani, derin yapıda herhangi bir öge iken, taşınarak sıfat-fiilin sağına yerleşen ad soylu kelime veya kelime gruplarına *başad* adı verilmektedir. Bu durumda dönüşüm ve taşınım aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir ve bağ şu şekilde oluşmuştur.

[_{C1}Adam geldi] → [_{AÖ} [_{C1} (b)_i gel-en] adam_i]
 → **gelen adam** → AÖ
Özne + yüklem **yüklem + Özne**

Taşınım sonucunda *cümleden*, *ad öbeğine dönüşen* sıfat-fiilli bu yapı üst cümle öznesi olarak yüzey yapıda kullanıma girer.²⁴ Derin yapıda iken, alt (temel) cümle öznesi, nesnesi veya yer tamlayıcısından biri olan olan *ad öbeği*, alt cümle sınırları içinde kalmaya devam etmektedir. Burada *özne görevinde* bulunan *adam* kelimesi, derin yapıda yer alan *gel-yüklemiyle* yönetim paylaşımı içerisindedir. Yani aynı *yönetim alanı* içerisinde yer alırlar. Ancak derin yapıdan yüzey yapıya taşınırken, alt cümle, ad öbeği biçimini aldığı için, taşınan *başad*, *adam*, üst cümle öznesine dönüşür. Aslında taşınan öge hem yan cümlede hem de üst cümlede ortak olan unsurdan seçilir. Böyle olduğu için geleneksel dil bilgisi incelemelerinde *başad*, üst fiilin/yüklem bir ögesi olduğu şeklinde değerlendirilir. Oysa üst fiilin yönetimi altına giren unsur, *başad*ın bizzat kendisi değil, *başadla* birlikte sıfat-fiilli yapının tamamıdır. Bu da derin yapıda, basit kurallı bir cümle, başka bir fiilin yönetimi altına tümünden girmesi anlamına gelir. Şöyle ki,

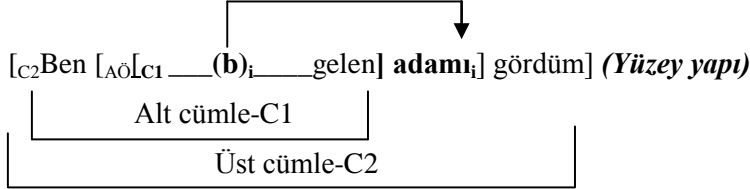
²³Bu nedenle, sıfat-fiilli yapılar, *başad*ın sıfat özelliği kazanmış bir niteleyici tarafından nitelenmesine rağmen biz bu yapıları sıfat tamlaması olarak değil ad öbeği olarak değerlendiriyoruz. Kuşkusuz sıfat tamlaması tanımlaması da klasik anlamda doğrudur ve bizi bu olgu şimdilik ilgilendirmemektedir. Zira sıfatlarda nihayetinde ad soylu kelimelerdir.

²⁴Köşeli parantez sistemi ile verdiğimiz bu örnekte [_{AÖ}.....], **ad öbeğini** (AÖ) işaretlerken, [_C.....] köşeli parantez modeli de **cümle**yi işaretlemektedir.

Adam geldi → gelen adam
(derin yapı) → (yüzey yapı-sıfat-fiilli yapıda alt cümle)

Ben adamı gördüm → Ben gelen adamı gördüm
(derin yapı) → (yüzey yapı-sıfat-fiilli birleşik cümle)

Köşeli parantez yöntemi ile sıfat-fiilli birleşik cümle yapısı aşağıdaki gibi işaretlenir.

Yukarıdaki cümle bir birleşik cümledir ve bir yan cümle (sıfat-fiilli cümle-*gelen adam*) ve bir üst cümleden (*ben gördüm*) oluşmaktadır. Bu oluşum esnasında yan cümlenin bir unsuru (burada özne olan *adam*) asıl yerini geride boşluk bırakarak boşaltmıştır ve sıfat-fiil olan ve dönüşen yan cümlenin yüklemine sağına yerleşmiştir. Bu yerleşme ise taşınım ve dönüşümün yanında nitelemeli bir yapı hâlinde gerçekleşmiştir. Sıfat-fiilin tipolojisi ile ilgili yapılması gereken en önemli tespitlerden biri de başadın nitelenmesi ve diğer varlıklar içerisinde sınırlandırılarak tanımlanması olgusudur.

Türk tipi sıfat-fiilli yapıların en önemli özelliklerinden bir de yan cümlenin yüklemine isimleştirilmesidir. Taşınım, dönüşüm ve niteleme gibi diğer özellikler dünya dilleri için de büyük ölçüde geçerlidir. Böyle olmakla birlikte sıfat-fiilli yapı tipolojileri dilden dile çok önemli farklılıkları da barındırır. Türk tipi sıfat-fiilli yapıların yüklemi isimleştirmesinin yanında diğer dillerden ayrılan en önemli özelliklerinden biri de başadın yan cümleye veya yan cümlenin yüklemine göre bulunduğu yerdir. Şimdilik Türk tipi sıfat-fiilli yapılarda başadın sıfat-fiilin sağına yerleştiğini ve bu anlamda (yani niteleyen ve nitelenen öbek yapı bakımından) sola dallanan dil (left-branching language) olduğunu söyleyelim. İngilizce, Farsça, Arapça gibi bazı diller ise sağa dallanan diller arasında yer alırlar, çünkü bu dillerde tamlayan sonra (sağda) tamlanan önce (solda) yer alır. Bu önemli bilgileri verdikten sonra, şimdi genel olarak sıfat-fiilli yapıların tipolojilerine geçebiliriz.

Sıfat-fiilli Yapıların Tipolojilerine Kısa Bir Bakış

Sıfat-fiilli yapılar özellikle 1970'li yılların başından itibaren dil bilim merkezli incelemelerde çok önemli bir yere sahip olmaya başladı. Müstakil olarak dillerin sıfat-fiilli yapılarının incelenmesinin yanında, yeryüzü dillerinin bu bağlamda tipolojileri üzerinde de önemli çalışmalar yapılmıştır. Modern Dil Bilim verilerini kullanarak yapılan çalışmalarda, sıfat-fiiller sadece morfolojileri noktasında değil, dizge içerisindeki yerleri ve yapıları itibarıyla incelenmişler ve benzer olan tipolojiler tespit edilerek sınıflamaya tabi tutulmuşlardır. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda çok önemli bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan tespitler neticesinde, aynı dil ailesi içerisinde farklı tipolojilerin dikkat çekmesi yanında, farklı dil aileleri arasındaki benzer tipolojiler de dikkat çekmiştir. Biz burada bütün bu çalışmalar ve benzerliklere değinmek yerine önemli bazı noktalar üzerinde duracağız. Sıfat-fiilli yapıların tipolojileri konusunda yapılan çalışmalardan önemli iki tanesi Keenan & Comrie ve Lehmann tarafından yapılmıştır.²⁵

²⁵ Bir anlamda Türk lehçeleri arasında tipoloji çalışması yapan iki önemli ismi de burada zikretmeliyiz. C. Schönig ve E. Csato Türk tipi sıfat-fiilli yapıların oluşumunu, Türk lehçelerini karşılaştırarak incelemiş ve bir sınıflama yapmışlardır. Sıfat-fiilli yapının oluşumu bütün Türk lehçelerinde temelde aynı olmakla birlikte morfolojik olarak ve yönetim bağlama ilişkisi açısından farklılıklar da taşımaktadırlar. Bu benzerlik ve farklılıklardan hareketle tipolojik çalışma yapan bu iki Türkolog, dikkatleri yapı üzerine çekmeyi de amaçlamışlardır. Bir fikir vermesi noktasında bir

Bu çalışma, bir tipoloji çalışması olduğu için, özellikle C. Lehmann'ın bu konuda yapmış olduğu araştırmaları temel alarak, kısa bir tipoloji değerlendirmesi yapacağız. Sonra da Türk Tipi Sıfat-fiilli Yapı olarak tanımladığımız yapının, Türk Dili ile akraba olduğu varsayılan üç dildeki tipolojilerinin, Chomsky kuramları ışığında analizini yapacağız.

Türk dili gramer çalışmalarında, sıfat-fiil, genellikle morfolojik yönden veya üst cümlede öge olması nedeniyle, görevi bakımından ele alınmakta ve tanımlamalar da bu perspektiften yapılmaktadır. Türkçenin önemli gramer kitaplarında hacim olarak pek fazla yer almayan sıfat-fiil konusu, fiilimsiler içerisinde küçük bir bölüm olarak yer alır ve bu bölümlerde yapısal tanımlamaların yanında, üst cümlenin yüklemine göre almış olduğu görev açısından değerlendirilir. Bu bağlamda bakıldığında da sıfat-fiil, morfolojik ve semantik tanımlamalara tabi tutulur. Dizge veya cümle içerisinde parça-bütün ilişkisi bağlamında yapısal bir incelemeye tabi tutulmazlar.²⁶ Sıfat-fiilli, bir yapıdan ibaret gören ve dizge içindeki dönüşüm, taşınım, yönetim ve bağ ilişkisi etrafında yapılan çalışmalar, daha çok batılı araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Türkçede, sıfat-fiilli oluşumları bir yapı olarak değerlendiren ve Chomsky kuramları çerçevesinde ele alan ilk çalışmayı, Robert Underhill yapmıştır. Underhill'in 1972 yılında yazmış olduğu makale,²⁷ Türkçenin sıfat-fiilli yapılarını müstakil bir çalışma zeminine oturtan çok önemli bir çalışmadır. Üzerinde durulması gereken iki önemli çalışmanın daha burada zikredilmesi gerekir. 1998 yılında Goefry Haig tarafından yapılan ve Türkçenin sıfat-fiilli yapılarını müstakil bir şekilde ele alan, İşlevsel Dil Bilgisi kuramının kullanıldığı *Türkçede Sıfat-fiilli Oluşumlar-Relative Constructions in Turkish*²⁸ kitabı çok önemlidir. Türkiye'de yine 1998 yılında yapılan, bir diğer önemli çalışma da Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Özil'in Türkçede Niteleme-Sıfat İşlevli Yan Tümceler²⁹ başlığını taşıyan çalışmasıdır. *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim Bağlama Kuramı*'nın ışığında yapılmış bir Türkçe dil bilgisi ve sıfat-fiilli yapı çalışmasıdır bu. Araştırmacı *İşlevsel Gramer*'in verilerinden de önemli ölçüde faydalanmaktadır.

örnekleme yapabiliriz. Taşınım, dönüşüm ve baş adın yeri noktasında bütün Türk lehçeleri aynı tipolojiye sahiptir. Farklılık daha çok alt cümlenin ve üst cümlenin öğeleri arasındaki ilişkilerde ve morfolojilerindedir. Örneğin Türkçe'de *Ben senin yazdığın kitabı okudum* sıfat-fiilli yapısının dengi Kazak Türkçesinde *men sen jazğan kitaptı okıdım* şeklindedir. Görüldüğü üzere Kazakça tipolojide alt cümlenin öznesi olan *sen* yalın hâlde kullanılırken, Türkçe'de *sen+in* morfolojisine sahip olarak *ilgi hâli ekini* almıştır.

²⁶Bu konuda hiç kuşkusuz önemli çalışmalar da yapılmıştır ve yapılmaktadır, ama bunun yeterli olmadığı da bir gerçektir. Kemal Eraslan'ın *Eski Türkçede İsim Fiiller* çalışması ile geniş bir şekilde ele alınan Türk dilinin sıfat-fiilleri, son dönemlerde de ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Bilgehan Atsız'ın yayımlanmamış doktora tezini ve Nesrin Bayraktar'ın *Türkçede Fiilimsiler* adlı çalışmasını ve Ahad Üstüner'in *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri* çalışmasını burada zikretmekte yarar vardır. Genel olarak fiilimsiler ve özel olarak sıfat-fiiller üzerinde yapılan bu çalışmalar Türk dilinin isimleştirme özelliğinden hareketle sıfat-fiilin morfolojisini, işlevini ve semantik boyutunu ele almaktadır. Bununla birlikte, bizim bu çalışmada sıfat-fiilli yapı olarak adlandırdığımız alt ve üst cümle içerisinde, sıfat-fiilin ve başadın, diğer unsurlarla ve yapılarla ilişkisini neden-nasil ve sonuç ilişkisi etrafına ele alan çalışmalar değildirler. Başka bir deyişle kuramsal yaklaşım yerine daha çok klasik ve bir ölçüde filolojik çalışmalardır bunlar. Sıfat-fiil ve sıfat-fiilli yapılar üzerinde yapılmış çalışmalar üzerinde kısa bir değerlendirme yapan Akerson ve Özil, bu çalışmaları Geleneksel Yaklaşım, Yapısalcı Yaklaşım, İşlevci Yaklaşım ve Değişik Dilleri Birarada Ele Alan Sınıflandırmalar başlıkları altında değerlendirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Akerson-Özil (1998), age.,22-37. Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalara değinen ve bir değerlendirme yapan Goefry Haig, çalışmaların yetersizliğinden ve eksikliğinden bahseder. Yazılan kitaplardaki ayrılan yerlerin azlığından ve makale eksikliğinden bahseden Haig kendi çalışmasının bu boşluğu doldurmasını umduğunu belirtir. Ayrıntılar için bkz., Haig, (1998), age. 1-3.

²⁷ Robert Underhill (1972), "Turkish Particles", *Linguistic Inquiry*, V. 3 Cambridge: Massachusetts. Bu makale Ferhat Karabulut tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Bkz., Ferhat Karabulut (2006), "Türkçe Sıfat-fiiller", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4. s. 1.

²⁸Goefrey Haig, (1998), *Relative Constructions in Turkish*, Harrasowitz. Wiesbaden: Band 33

²⁹Fatma Erkmen Akerson - Şeyda Özil (1998), *Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, İstanbul: Simurg Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

Hem Türkiye'deki klasik çalışmalarda, hem de Batıda yapılan çalışmalarda, sıfat-fiilin tanımları titizlikle yapılmakta ve bu tanımlardan hareketle analizler ortaya konmaktadır. Bu kısıtlı çalışmada kimin hangi tanımlamayı yaptığı üzerinde durmayacağız³⁰. Yalnız kısa bir değerlendirme yapabiliriz. Konuyu klasik açıdan değerlendiren çalışmalarda, tanımlamalar daha çok bir kelime olarak sıfat-fiilin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tanımlamalarda ileri sürülen görüşler özetle şöyledir: sıfat-fiil, fiil soylu isimleşmiş bir kelimedir; cümle içerisinde özne, nesne, tümlec gibi görevlerde bulunur; genel olarak zaman ifade etme özelliği vardır. Bir diğer üzerinde fikir birliği edilen özelliği de sıfat-fiilin, geçici nitelendirmeler yaptığı yönündedir. Bütün bu tanımlamalar doğru ve yerinde olduğu için, herhangi bir eleştirel bakış söz konusu edilemez elbette. Ancak, Bizi bu çalışmada asıl ilgilendiren, sıfat-fiilli bir yapı olarak gören görüşler ve bu görüşlerin ortaya koyduğu tanımlamalardır. Bu bağlamda sıfat-fiil nasıl tanımlanmaktadır ve bunlardan hangisi bu çalışmayı doğrudan etkilemektedir ona bakmamız gerekir.

Sıfat-fiilli yapıların evrensel tipolojilerini tespit etmek üzere yazmış oldukları makalede Keenan ve Comrie (1977), sıfat-fiilli yapıların genel bir tanımını yapmakta ve dünya dillerindeki sıfat-fiilli oluşumları karşılaştırmalı metotla ele almakta ve bir sınıflamaya tabi tutmaktadırlar. Onlara göre, bir sıfat-fiilli yapı, nitelenen bir başadın içinde bulunduğu alan ve bu alanda yer alan sınırlayıcı ve niteleme özelliği olan bir yan cümlelerin birlikte oluşturdukları bir yapıdır. (Kenan & Comrie: 1977, 63-64) Bu oluşum, değişik şekillerde gerçekleşse de bütün dünya dillerinde böyledir. Yani dönüşerek sınırlama özelliği kazanan bir alt cümlecik (isimleşmiş-bitimsiz veya çekimli-bitimli yüklemi olan) ve bu cümlecüğün nitelediği bir ad öbeği yapıyı oluşturmaktadır. Bu oluşum esnasında, *başadın yeri* ve *alt cümlecüğün yüklemine yapı* dilden dile değişmektedir. Bu değişim dilleri de bir sınıflamaya tabi tutmaya yardımcı olmaktadır. Bu noktadan bakıldığında, sıfat-fiilli yapıların, aslında kurallı bir cümleden doğdukları ve üst cümle ile birlikte birleşik cümleyi oluşturdukları tespit edilmiş olmaktadır.³¹ Türkçedeki cümle yapılarının tanımlanmasında fiilimsi ile oluşturulmuş cümlelerin basit cümle olduğu yolundaki iddiaların da bir ölçüde reddi anlamına gelmektedir bu tanımlamalar. Benzer şekilde sıfat-fiilli yapının evrensel tipolojisini analiz eden çalışmalardan bazıları, yukarıda değindiğimiz gibi Christian Lehmann tarafından yapılmıştır.

Dünya dillerinin sıfat-fiilli yapıyı oluşturma stratejileri üzerinde duran ve bir nevi Keenan ve Comrie'nin çalışmasının devamı niteliğinde olan bu çalışmalarda, Lehmann, sıfat-fiilin yapısal çözümlemelerinin yanında *başadın* bulunduğu yere göre tahliller yapmakta, bu anlamda benzer ve farklı dilleri, sınıflamaya tabi tutmaktadır. (Lehmann, 1986; 663-680) Her iki bakış açısı da sıfat-fiilin oluşum stratejileri üzerinde bir ortak tahlil ve tanımlama yapmakta, bu yapının çeşitlerini vermektedir. Bizi asıl ilgilendiren de benzer iki anlayışın dünya dillerinden verdikleri örneklerde yapmış oldukları genellemelerdir. Bu genellemelerde daha önce değindiğimiz gibi *başadın* varlığı önemli rol oynamaktadır. *Başadın* varlığının yanında yapı içerisindeki yeri de çok önemlidir. Nitekim örneğin Türkçe ile İngilizce'yi ayıran en önemli unsur, *başadın* sıfat-fiile göre almış olduğu pozisyon ve sıfat-fiilli cümlecüğün yüklemine çekimli veya çekimsiz oluşudur. Bilindiği gibi Türkçe, fiili isimleştirirken, İngilizce, Farsça, Arapça gibi diller sıfat-fiilli yapıyı çekimli fiil ile oluşturmaktadır. Türkçe ile Korece, Japonca ve Macarcayı birbirine yaklaştıran da sıfat-fiilin isimleştirilerek kullanılması ve *başadın* bu dört dilde de sıfat-fiile dönüşen yan cümlelerin *yüklemine sağına* yerleşmesidir. Buna göre Lehmann'ın sıfat-fiilli yapı tanımını aktardıktan sonra, dünya dillerinden bazı sıfat-fiilli yapı stratejileri hakkında bilgi verebiliriz. Sıfat-fiilli yapı

³⁰Türkiye'de yapılan sıfat-fiil tanımlarının çoğuna ulaşmak için B.G. Atsız'ın çalışmasına bakılabilir. Araştırmacı bu çalışmada önemli tanımları değerlendirmekte ve kendi tanımını bu şekilde ortaya çıkarmaktadır.

³¹Ayrıntılı bilgi için bakınız Edward Keenan & Bernard Comrie (1977), "Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar", *Linguistic Inquiry*, V.1, ss 63-99.

tipolojilerini bu şekilde özetledikten sonra Türkçe, Korece, Japonca ve Macarca'nın sıfat-fiilli yapı tipolojilerine geçeceğiz.

Lehmann, sıfat-fiilli yapıyı şöyle tanımlar. "Bir sıfat-fiilli yapı, bir ada sahip olan ve bu adın nitelenmesini sağlayan bir tanımlayıcı yan cümleden oluşan nitelemeli bir yapıdır. Nitelenen ad, başad olarak tanımlanırken, onu niteleyen yan cümlecik de sıfat-fiilli yapı olarak adlandırılır. Aradaki nitelemeli ilişki aslında bu iki unsurun yan cümlede birlikte bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Başadın yeri boş da olabilir."³² Yani başad taşınım ve dönüşümden önce yan cümlelerin bir ögesi durumundadır. Bu durum aşağıda vereceğimiz Türk tipi sıfat-fiilli yapılarda daha iyi gözlenecektir.

Keenan-Comrie ve Lehmann dünya dillerindeki sıfat-fiilli yapıları, başadın yerine göre sınıflarken, beş ana yapı ile karşılaşırlar. Başad, ya sıfat-fiilin sağına yerleşmekte (prenominal-adöncül), ya başadın sağına yerleşmekte (postnominal-adardıl) ya da sıfat-fiilli cümlecüğün bünyesinde kalmaktadır (headinternal-adiçleyen). Yani dizge içerisindeki dizilişte, *adöncül dillerde* (Türkçe, Japonca, Korece, Moğolca, Fince; Quechua (İspanya), Mandarin (Çin) ve Navaho (Kızılderili) dilinde), önce sıfat-fiilli cümlecik gelmekte hemen sonra başad gelmekte iken, *adardıl dillerde* (İngilizce, Rusça, Arapça, Tagalog, Fransızca, Swahili v.b. dillerde), önce başad sonra sıfat-fiil cümlecüğü gelmektedir. *Adiçleyen dillerde* ise başad ya yerinde kalmakta ya da sıfat-fiilli yapı içerisine yerleşmektedir (Tibet, Quechua-Şili).³³ İlk iki dil grubunda, başad sıfat-fiilli yapının dışına çıkmakta ve üst cümlelerin bir ögesi olarak üst yüklem yönetimi altına girmektedir. Bu nedenle başadın almış olduğu hal ekleri ve diğer çekim ekleri üst yüklem yönetimi neticesinde gerçekleşir. Yapılan sınıflamalar neticesinde Lehmann'ın vardığı sonuçlardan biri de şudur. Adöncül dillerde sıfat-fiil isimleşerek dönüşmektedir. Adardıl dillerde ise sıfat-fiilli ifade eden yüklem çekimli olarak varlığını devam ettirir. Tersten söylersek, sıfat-fiilli isimleştiren diller adöncül dillerdir, buna karşılık sıfat-fiilli çekimli kullanan diller ise adardıl dillerdir.

Lehmann, dillerin sıfat-fiil tipolojilerini karşılaştırdıktan sonra, kısaca şöyle bir izah yapmaktadır. İlk adımda hemen bütün dillerde ortak olan husus, üst cümleye yerleştirilen bir yan cümle varlığı ve bir dereceye kadar isimleşme olgusudur. Boşluk oluşumu ve bu boşluğun sıfat-fiil cümlecüğü dışındaki asıl öge ile kurduğu bağ bir diğer önemli husustur. Adiçleyen dillerde ise, başad sıfat-fiilli cümlecüğün içinde kalır ve başka bir zamir türü bir unsurla bağ kurar. Eğer boşluk oluşumu kuralını uygularsak sıfat-fiilli yapıyı nitelemeli bir çerçevede başad ile bağlamamız gerekir.(Lehmann: 1986, 667) Toparlarken, Lehmann, dünya dillerindeki sıfat-fiilli yapıların oluşumunda şu ilkelere bahseder:

1. Bağlılık (alt cümlecik oluşumu-subordination) ve isimleşme,
2. Bağlılık ve boşluk oluşumu,
3. Niteleme ve başad oluşumu. (Lehmann: 1986, 667) Yani bir sıfat-fiilli yapıda yan cümle, yüklemine isimleştirecek üst cümlelerin altına yerleşir ve ona bağlanır. Bu süreçte yan cümlelerin bir unsuru (ad öbeği) taşınarak yan cümlelerin sağına veya soluna yerleşir. Bu taşınım sonucunda yerinde bir boşluk oluşur, oluşan bu boşluk taşınan öge ile bağ oluşturur (ortak imlenme-coindexation), başad olarak adlandırılan bu taşınan öge, sıfat-fiilin kendisi tarafından nitelenir.

Şimdi, *adardıl* ve *adiçleyen* yapılara bir kaç örnek verip, bu örnekleri, Türk Tipi Sıfat-fiilli yapıları (adöncül) barındıran diğer bazı diller ile (Mandarin, Fin, Moğol) aynı karelerde düşünelim.

³²Christian Lehmann (1986), "On The Typoloji Of Relative Clause", *Linguistics*, V. 24-4 [284], s. 664.

³³Bunlara ilave olarak Lehmann, iki tip sıfat-fiilli oluşumdan daha bahseder. Diğer ikisi ise *circumnominal* ve *adjoined* sıfat-fiilli yapılardır. Bu iki yapı üzerinde durmayacağız.

Adardıl sıfat-fiilli yapılarRusça- özne +yüklem+tümleç dili[C₁ [AÖ **Kniga**_i [C₂ kotoruyu ya proçital (b)_i]] na stole]³⁴**Kitap** ki onu ben okuGZ üstünde masa*Okuduğum kitap masanın üstündedir.*Almanca- özne +yüklem+tümleç dili[C₁ [AÖ **Der mann**_i [C₂ der (b)_i in seinem Büro arbeitet]]]BEL **adam** ki o BUL kendi Büro çalışSZ*Bürosunda Çalışan Adam*

Yukarıdaki Rusça ve Almanca'dan iki örnekte görüldüğü gibi koyu karakterlerle yazılmış olan başadlar kendilerini niteleyen sıfat-fiil cümleciklerinin soluna (cümle başına doğru) yerleşmişlerdir. Yani sıfat-fiilli cümlecikler başadın sonra gelerek ad ardıl bir yapıya dönüşmüştür. Başad olan *Kniga* ve *der Mann*'nın asıl yeri ise sıfat-fiilli cümlecik içinde (b)_i işareti ile gösterilmiştir. Taşınım alt cümle başının içinden sağa doğru üst cümle başına doğru yapılmıştır. Alt cümle [C₂.....], üst cümle [C₁.....] ve ad öbeği (sıfat-fiilli yapı) [AÖ.....] ile işaretlenmiştir.

Adıçleyen Sıfat-Fiilli YapılarTibet- özne+yüklem+tümleç dili-taşınım ve boşluk yok[C₁ [C₂ [AÖ Peem **thep** *khii-pa*]] the nee yin]Peem **kitap** taşıSFY BEL ben İLG*Peem'in taşıdığı kitap benimdir.*Quechua- Şili-özne yüklem tümleç dili -taşınım ve boşluk yok[C₁ [C₂[AÖNuna **bestya -ta** *ranti-shaqa-n*] alli bestya-m ka -rgo -n]]Adam **atYHE** al SFY iyi at EkFGZ 3.ŞT*Adamın aldığı at iyi attır.*

Yukarıdaki Tibet ve Quechua-Şili dilinden alınan iki örnekte ise herhangi bir taşınım gerçekleşmemiş, başad sıfat-fiil cümlecik içinde kalmaya devam etmiştir. Koyu karakterlerle yazılmış olan başadlar *thep* ve *bestya-ya*, alt cümle başının öznesi ile yüklemi arasında kalmaya devam etmektedir. Taşınım olmadığı için, boşluk kuralından da bahsedemiyoruz.

Adöncül Sıfat-fiilli YapılarMandarin/Çin- özne+yüklem+tümleç dili[C₂[AÖ[C₁ Zha:ngsa:n (b)_i mā:i -de] **qiche**:] hěn guí]³⁵ZangsanİLG alSFY **araba** çok pahalı*Zangsan'in aldığı araba çok pahalı.*Fince- özne+tümleç+yüklem dili[C₂[AÖ [C₁ (b)_i Pöyällä tanssinut] **poika**_i oli sairs]³⁶

³⁴ Avery Andrews (2004), **Language Typology and Syntactic Description**, second edition of Shopen (ed) V. 11, Cambridge University Press. ss. 153.

³⁵ C.N.Li and S.A.Thomson (1981), **Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar**, University of California, s 116 "Baş adı önceleyen (baş addan önce gelen) diller genelde yüklemi sonda olan dillerdir. Japonca, Korece, Türkçe, Navaho bunlardan bazılarıdır, ancak Çince gibi yüklemi sonda olmayan bazı diller de baş adı önceleyen sıfat-fiilli yapılara sahip olabilir." S. 116

³⁶ Kenan &Comrie, 1977, s. 71

masaBUL dansedSFY **çocuk** EkF hasta
Masada dans eden **çocuk** hasta idi

Moğol-Kalmuk- özne+tümleç+yüklem dili

[AÖ[C1__(b)_(Ter) kyyn bitş - sn] **degtr_i**]
(O) adam yaz-SFY **kitap**
(O) adamın yazdığı **kitap**

Moğol-Kalmuk-ÖTY dili- Basit kurallı cümle

[C1 Ötskyldyr bi **maşi** xuld- ž av-la-v]
Dün Ben **araba** al-SFY- ŞZ1ş
Dün ben **araba** aldım

Moğol-Kalmuk- Nesne taşınımı

[AÖ[C1Ötskyldyr mini __(b)_(xuld-ž av- sn] **maşi-m_i**]
Dün benİLG al-SFY **araba** 1ş.İYE
Dün satın aldığım **arabam**

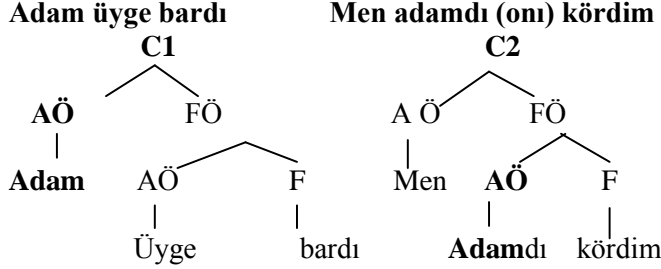
Türk tipi sıfat-fiilli yapıları barındıran diğer dillerden bazıları yukarıdaki örnekleri sunulan Mandarin, Fin ve Moğol dilleridir. Dikkat edilirse Mandarin (Çin) dili, Türk dili ile akraba bir dil değildir, ama sıfat-fiilli yapı bakımından benzer tipolojiye sahiptir. Fince ve Moğolca ise Türk diline akraba olduğu kabul edilen dillerdir. Yukarıdaki adöncül örneklere dikkatle bakılırsa görülecek olan, zaman zaman değindiğimiz Türk tipi sıfat-fiilli yapının aynısı olduğu gerçeğidir. Aşağıda ayrıntılı bir tahlil yapacağımız için burada tekrara düşmek istemiyoruz. Yalnız bilinmesi gereken şey bu üç dilin sıfat-fiil tipolojilerindeki şaşırtıcı benzerliğin mutlak surette dikkate alınması gereğidir. Yukarıdaki üç dilde de başad olan kelimeler *qiche*., *poika*, *degtr*, *maşi-m* sıfat-fiil cümleciğinin sağındadır. *Başadlar* alt cümlelerin bünyesinden taşınarak cümlelerin sonuna doğru taşınmıştır ve geride boşluk bırakmışlardır.

Şimdi başta Türk dili olmak üzere, Japon, Kore ve Macar dillerindeki sıfat-fiilli yapıların yukarıda verdiğimiz bilgilerin ışığında nasıl ortaya çıktıklarına ve hangi kuralları içerdiklerine örneklere bakabiliriz. Türk Dili bağlamında vereceğimiz örnekler Türkiye Türkçesi ile yapısal olarak eşdeğer özellikler taşıyan Kazak Türkçesinden olacaktır.³⁷ Diğer dillerde yer alan sıfat-fiil tipolojilerine geçmeden önce Türk Tipi sıfat-fiilli yapılar üzerinde örnekleyerek durmakta fayda vardır.

Robert Underhill, Türkçenin sıfat-fiilli yapıları üzerinde dururken başadın sıfat-fiil tarafından nitelendiğine ilk defa olarak dikkat çeker. Sıfat-fiil tarafından nitelenen başadın niteliği ve alt cümledeki asli görevi üzerinde durur ve taşınan ve başada dönüşen ögenin alt cümledeki işlevine göre bir sınıflama yapar. Ona göre taşınan öğeler ya özne ya da öznenen hariç olan diğer öğelerdir. Taşınarak başada dönüşen ögenin özne olduğu sıfat-fiilli yapılara *Özne Sıfat-fiil- Subject Participle* ve öznenin dışında taşınan öğelerden oluşan sıfat-fiilli yapıya da *Nesne Sıfat-fiil-Object Participle* adını verir.(Underhill: 1972, 87-88) Burada üzerinde önemle durulması gereken hususun alt cümlede bir ögenin yerini boşaltması, bu ögenin işlevsel bir değerinin olması, taşınan bu ögenin

³⁷Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde sıfat-fiil morfolojisi, morfem bağlamında bir farklılık arz etmektedir. Bu ayrılık sıfat-fiil yapan en yaygın ek olan *-An* ve *-Gan* ekleri ile Türkiye Türkçesinde var olan *-Dik* ekidir. Burada bu ayrımı göz ardı edeceğiz. Amacımız bir morfolojik inceleme değil, *boşluk kuramı* ve *ad öbeği taşınımı ilkesi* gereği dizgeye yapısal bir bakışla bakmaktır. Bu ayrım ve özellikler için tarafımızdan yapılan doktora tez çalışmamıza bakılabilir.

başad olması ve bu başadın sıfat-fiilin sağına yerleşerek nitelenmesi olgusudur. Şimdi özne sıfat-fiilli yapıyı ve nesne sıfat-fiilli yapıyı daha iyi göstermek için aşağıdaki ağaç modelli öbek yapı oluşumuna bir bakabiliriz.

[C1Adam üyge bardı] = Adam eve gitti

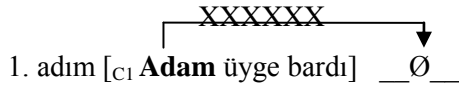
[C2Men adamdı (onı) kördim] = Ben adamı (onu) gördüm

Bu cümleler basit kurallı yapıdadırlar. Yukarıda bahsettiğimiz gibi sıfat-fiille bir niteleme yapmak istediğimiz zaman sıfırdan bir cümle kurgulamayız. Zihnimizde var olan bu temel yapılardan dönüşüm yardımıyla başka bir yapı türetiriz. Türetilen bu yapı aşağıdaki gibi olabilir.

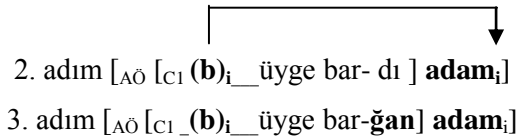
[C2(Men) [AÖ[C1_____üyge bar-ğan] adam-dı](kördim)]

= (Ben) eve giden adam-ı (gördüm)

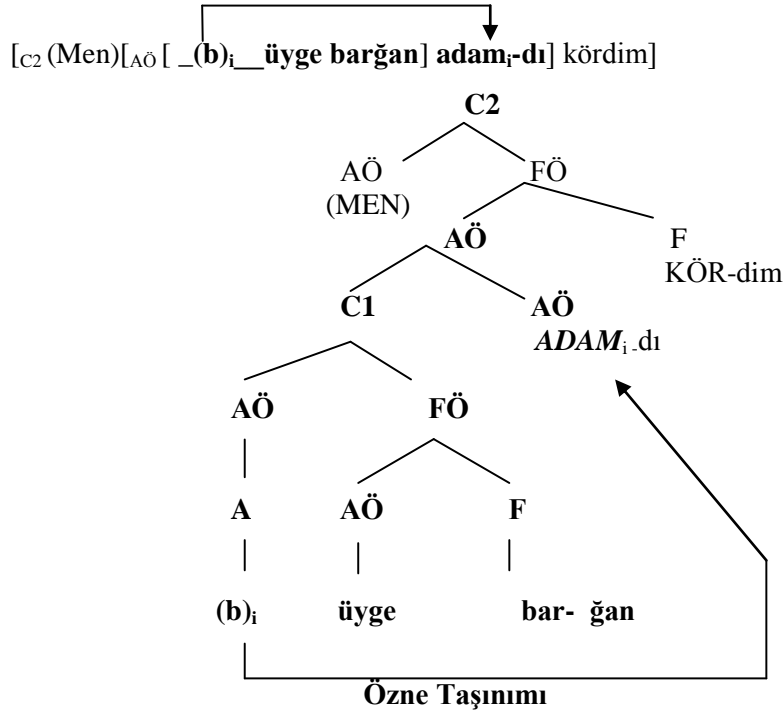
Görüldüğü gibi yukarıdaki cümlenin öznesi olan adam kelimesi asli yeri olan özne pozisyonunu boşaltarak kendi yüklemi olan *bar-* fiilin sağına yerleşmektedir. Bu yerleşme esnasında kendi fiili de dönüşmekte ve *-ğan* sıfat-fiil yapan ekle isimleşmektedir. Bu isimleşme neticesinde niteleme özelliği kazanmakta ve bizzat kendi öznesini niteleyerek üst cümlenin bir ögesi konumuna gelmektedir. Oluşum şu şekilde gerçekleşmektedir.

Burada taşınım henüz gerçekleşmemiştir. Bu nedenle cümlenin yüklemi çekimli haldedir ve sağı da başad tarafından henüz doldurulmamıştır. Ancak aşağıdaki örneklere bakıldığında taşınım daha açık görülecektir.

İlk cümlenin öznesi bulunduğu yeri ikinci cümlede olduğu gibi boşaltarak *bar-* fiilinin sağına yerleşir. Geride bir boşluk bırakır. Bu boşluk bizzat taşınan üyenin kendisi ile bağ oluşturur. Bu bağ boşluk ile nitelenen adın aynı varlık olduğunu işaretler. Bu nedenle ikisi de aynı işaret ile işaretlenir (yani *i* harfi ile). Bu taşınım ve dönüşüm yan cümlenin öznesinin başad olması ile neticelenmiş olmaktadır. Bu dönüşümü ağaç modeli ile gösterirsek daha anlaşılır olacaktır. Şöyle ki,

Şimdi başka bir örnekle temel cümlelerin nesnesinin taşınması ve yapının dönüştürmesi ile oluşan nesne sıfat fiilli yapıya bakabiliriz.

[C₁ Sen xat jazdıñ] = sen mektup yazdın

Bu bir kurallı basit yapıdır. Yüklem geçişli bir fiildir ve kendisine bir nesne bağlamıştır. Eğer konuşucu yüklem, *Jaz-*, yönetimi altında bulunan nesneyi, *xat*, taşıyarak dönüştürmek ve sıfat-fiil tarafından nitelenmesini istemek durumunda kalırsa, bu durumda oluşan sıfat-fiilli yapıya nesne sıfat-fiilli yapı diyoruz demiştik. Bu yan cümleden bir niteleyen ve bir de nitelenen çıkartmak istediğimizde ve nitelenen adın nesne olmasını istediğimizde *xat* kelimesini alırız ve kendi yüklemine sağına yerleştiririz. Şöyle ki,

[C₂(Men) [A_Ö [C₁ Sen __ (b)_i__jaz-ğan] hat_i] oqı-dım]

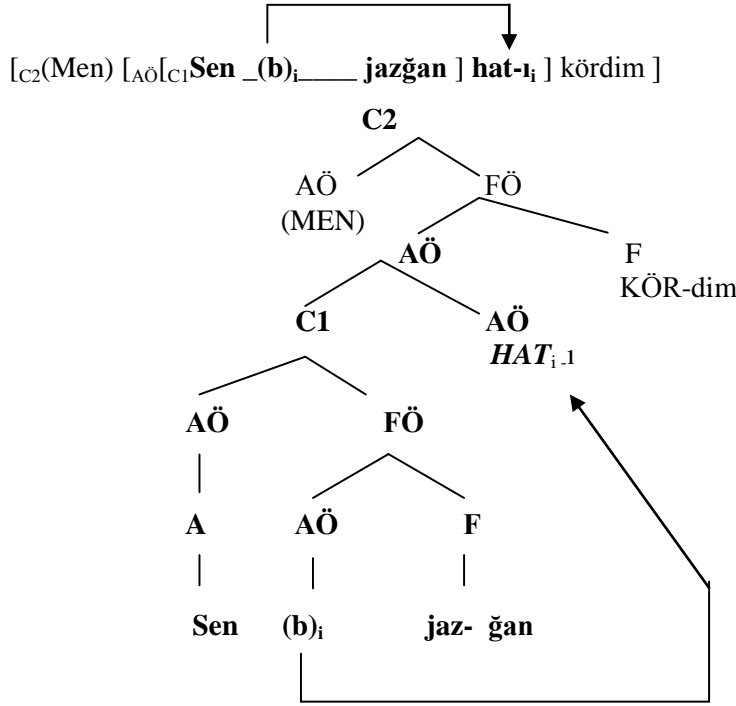
Görüldüğü gibi yan cümle olan *sen xat jazdıñ* cümlesinin nesnesi *xat* taşınarak kendi yüklemine sağına yerleşmiştir. Bu yerleşme neticesinde bir isimleşme meydana gelmiş ve isimleşen fiil niteleyici bir işlev kazanarak kendi nesnesini niteler hale dönüşmüştür. Bu dönüşümden önce, derin yapıda iken *jaz-* fiilinin yönetimi altında olan *xat* nesnesi, dönüşüm neticesinde *oqı-* fiilinin yönetimi altına girerek hal eki ile görevlendirilmiştir. Bu dönüşüm sürecini aşağıdaki adımlardan takip edebiliriz.

XXXXX

1. adım [C₁ Sen **xat** jazdıñ] __Ø__
2. *adım [A_Ö [C₁ Sen __ (b)_i__ jaz-dıñ] **hat_i**]
3. adım [A_Ö [C₁ Sen __ (b)_i__ jaz-ğan] **hat_i**]

Turkish Studies

Nesne sıfat-fiilli yapının oluşumunu şimdi de ağaç modeli üzerinde gösterebiliriz. Yukarıdaki özne sıfat-fiilli yapı ile birlikte bakılırsa aradaki benzerlik ve farklar daha iyi anlaşılacaktır. Benzerlik Türk tipi sıfat-fiilli yapının en önemli özelliği olan başadın sıfat-fiilin sağına yerleşmesi, fark ise birinci de yan cümlelerin öznesi, burada nesnesinin taşınması olgusudur.

Nesne Taşınımı

Şimdi de bu modeller ışığında Japon, Kore ve Macar dillerindeki sıfat-fiilli yapıların tipolojilerine bakarak bir karşılaştırma yapabiliriz. Önce Japoncaya bir bakalım.

Japonca Sıfat-fiilli Yapı Tipolojisi

Japon dili de bir *özne+tümleç+yüklem* dilidir (ÖTY). Keenan & Comrie ve Lehmann'ın tespitleri doğrultusunda önceden bir varsayımda bulunmak gerekse Japonca'nın da fiili isimleştirerek sıfat-fiile dönüştürdüğünü söyleyebiliriz. Zira Japonca da bir yüklem sonlayan dildir. Yüklemi sonlayan diller isimleştirme eğilimindedirler tespitini yukarıda adı geçen araştırmacılar tespit etmişlerdi. Tezimizin daha iyi anlaşılması için çoklu örnekleme yolunu seçtik. Amacımız konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamanın yanında şüpheye yer vermemektir. Zira tekli örnekleme araştırmacıları inandırma veya ikna etmede yetersiz kalabilmektedir. Bu arada her dilin istisnaları bulunduğunu, bu dillerde de sıfat-fiil tipolojilerinde farklılıkların olduğunu belirtmekte yarar vardır. Amacımız sıfat-fiilli yapıların genel tipolojileri üzerinde durmaktır, istisnaları varsa, o daha ayrıntılı çalışmaların konusu olabilir. Bir diğer husus da şudur. Bizim taşınım ve dönüşüm neticesinde ortaya çıktığını iddia ettiğimiz yapının aslında öyle olmadığını iddia edecek araştırmacılar da olacaktır. Şimdi örneklere bir bakabiliriz.

Aşağıdaki iki sıfat-fiilli cümle derin yapıda kurgulanmış olan şu cümleden türemiştir.
 [C₁Yamada-san ga sa'ru o ka't-te i-ru]
 Yamada BEY-YAL maymunYHE tut-ŞZ EkF3.ş
 Bay yamada maymunu tutuyor/yakalıyor.

Turkish Studies

[C₁[AÖ (b)_i Sa'ru-o ka'tte i-ru]Yamada-san; (Özne taşınımı-boşluk kuralı)
 maymunYHE tutSFY EkF3.ş Yamada bey
 Maymunu tutan bay yamada

[C₁[AÖ Yamada-san-ga (b)_i ka'tte i-ru] sa'ru]³⁸ (Nesne taşınımı-boşluk kuralı)
 Yamada-İLG _ tut-SFY EkF3.ş maymun
 Bay yamada'nin tuttuğu maymun

Aşağıdaki yapı dahir derin yapıdan türemiştir. Derin yapıdaki bu cümlede özne olan *hito*, yüzey yapıda taşınan ve başada dönüşen öge olmuştur.

[C₁ Sone **hito**-ga kono hon-o kaita] (basit kurallı cümle-derin yapı)
 (BEL) adam-YAL bu kitapYAL yaz-GGZ
 Bu adam bu kitabı yazdı

[AÖ[C₁(b)_i kono hon-o kaita] hito_i] (Özne taşınımı-boşluk kuralı)
 Bu kitabı yazan adam

Şimdi de aşağıdaki yapılara bir bakalım. Basit kurallı cümlelerin ögesi olan *hon* yüzey yapıya geçerken taşınmakta ve baş ada dönüşmektedir.

[C₁Hanako-ga sono hon-o kaita] (Basit kurallı cümle-nesnesi hon-kişap)
 HanakoYAL BEL kitapYHE yazGZ
 Hanako bu kitabı yazdı

[AÖ[C₁Hanako-ga (b)_i kaita] hon_i] (Nesne taşınımı- boşluk kuralı)
 HanakoYAL _ yazGZ kitap
 Hanakonun _ yazdığı kitap

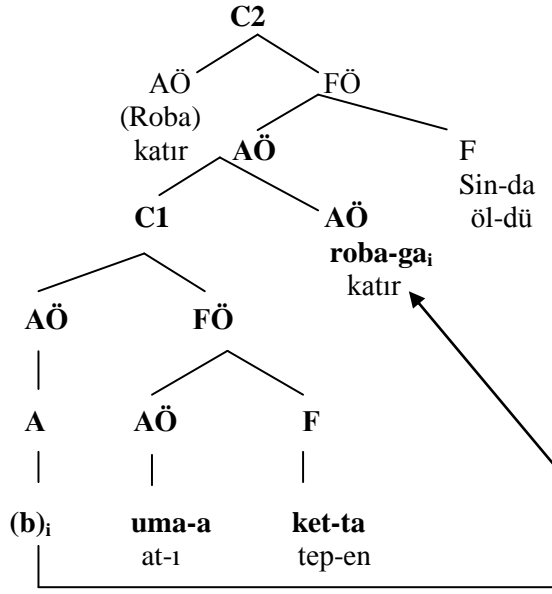
Şimdi de başka bir örnekle özne ad öbeği taşınımı ve dönüşümünü ağaç modeli üzerinde uygulayalım.

Özne Sfat Fiilli Yapı-Özne boşluklu yapı Ağaç Modeli

[C₂ [AÖ[C₁(b)_i uma-o ket-ta] roba-ga_i] sinda]³⁹
 At-YHE tep-PART katır öldü
 At-ı tep-en katır öldü

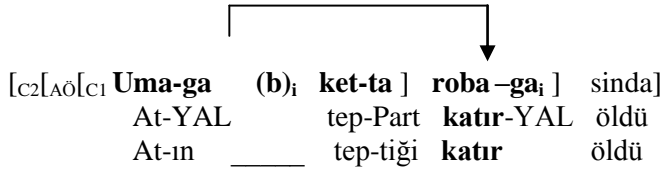
³⁸Bu örnekler McCawley'den alıntılandı, p. 205, 206. bkz., McCawley, James (1972), " Japanese Relative Clauses", in **The Chicago Which Hunt: papers from the Relative Clause Festival**, Chicago Linguistics Society: Chicago.

³⁹Tomoko Ishizuka (2005), "Processing Relative Clauses in Japanese", **UCLA Working Paper in Linguistics**, No: 13, s. 140.

Aşağıdaki ağaç modelinde Japonca'nın nesne taşınımı kuralını ve boşluk kuralını gösterdik.

Nesne Sıfat Fiilli Yapı-Nesne Boşluklu Yapı Ağaç Modeli

Korece Sıfat-fiilli Yapı Tipolojisi

Korece de cümlede öge dizilişi bakımından *özne + tümleç + yüklem* yapısına sahiptir. Yüklemi sonlayan bir dil olmasından dolayı, fiili isimleştirip, ad öbeğini sıfat-fiilin sağına taşıyarak

Turkish Studies

sıfat-fiilli yapıyı oluşturur. Şimdi aşağıdaki cümleye bir bakalım. Aşağıdaki cümle derin yapıda yer alan ve kurallı basit cümle olarak adlandırılan bir yapıya sahiptir.

[_{C1} **Hyensik-i** kwankyeycel-ey tayhaya malha-n] (*kurallı basit cümle*)

HyensikYAL SıfatfiilliyapıÇOK hakkında konuşGZ

Hyensik sıfatfiilli yapılar hakkında konuştu

Aşağıdaki yapıda görüldüğü üzere cümlelerin öznesi *Hyensik* taşınmakta *malha-* (konuş-), eyleminin sağına yerleşmektedir. Bu yerleşme neticesinde çekimli bir eylem olan *malha-* yüklemi – *n* sıfat-fiil yapan eki alarak niteleyici pozisyonuna geçer.

[_{A0}[_{C1} ___Ø___ Kwankyeycel-ey tayhaya malha-n] **Hyensik**]⁴⁰

_____ SıfatfiilliyapıÇOK hakkında konuşSFY **Hyensik**

Sıfat-Fiilli Yapılar Hakkında Konuşan Hynesik

[_{A0} [_{C1} (b)_i kwankyeycel-ey tayhaya malha-n] **Hyensik**_i

Şimdi de aşağıdaki derin yapıdaki cümleden, dönüşümle yüzey yapıda sıfat-fiilli yapının oluşumuna bakalım. Derin yapının nesnesi olan *maktayki* (sopa) ad öbeği, yüzey yapıda baş ad olarak kendi fiilinin (sıfat-fiilin), *ttayli-* *n* sağına yerleşir.

[_{C1} **Kiho-ka** ku kay –lul ttayli-essta] (*basit kurallı cümle*)

KihoYAL **sopa** **VAST** BEL köpek-YHE döv-GZ]

Kiho sopayla köpeği dövdü.

[_{A0} [_{C1} **Kiho-ka** (b)_i ku kay-lul ttayli- n] **maktayki** (*Nesne taşınım kuralı*)

KihoYAL _____ BEL köpekYHE döv-SFY] **sopa**

Kihonun _____ köpeği dövdüğü **sopa**

Şimdi de aşağıdaki örneklere aynı mantıkla bakarak oluşumun nasıl gerçekleştiği konusundaki düşüncelerimizi pekiştirelim.

[_{C1} **Ai** ppang -ul mek-essta]⁴¹ (*basit kurallı cümle*)

Çocuk ekmekYHE yeGZ

Çocuk ekmek yedi.

[_{A0} [_{C1} (b)_i ppang -ul mek-nun] **a_i**] (*özne taşınım kuralı*)

_____ ekmekYHE yiSFY **çocuk**

Ekmek yiyen **çocuk**

[_{C1} **Ai-ka** kangaci-ka cwuk –essta]⁴² (*basit kurallı cümle*)

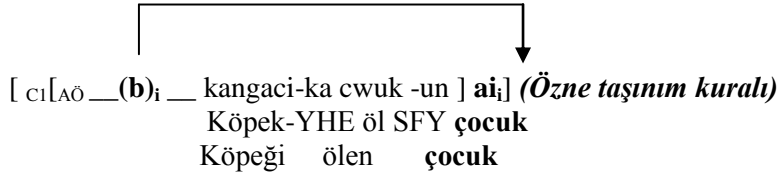
Çocuk köpek YHE öl-GZ

Çocuğun köpeği öldü.

⁴⁰Bu örnekler Tagashira'dan alınmıştır, ss. 215, 216. Ayrıntı için bkz., Tagashira, Yoshiko (1972), "Relative Clauses in Korean", in *The Chicago Which Hunt: papers from the Relative Clause Festival*, Chicago Linguistics Society: Chicago.

⁴¹Chung-hye Han- Jong Bok Kim (2003), "Are there double relative clauses in Korean?", *Linguistic Inquiry*, v. 35-2, ss. 179.

⁴² Chung-hye Han- Jong Bok Kim, agm, s. 188.

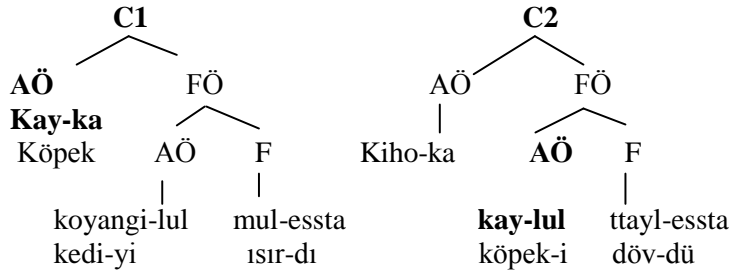

Şimdi de aşağıdaki cümleleri ağaç modeli ile öbek yapı kuralı çerçevesinde ele alalım ve dönüşümün nasıl gerçekleştiğine bakalım.

[_{C1} **Kay-ka** koyangi-lul mul-essta] (*basit kurallı alt cümle*)
 KöpekYAL kediYHE ısır-GZ
 Köpek kediyi ısır-dı

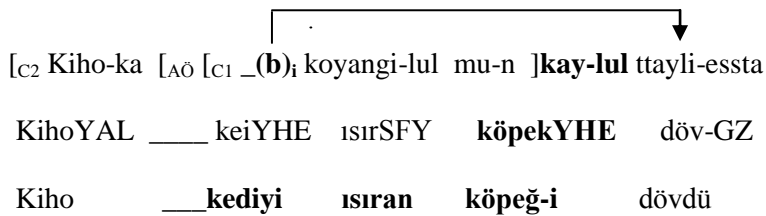
[_{C1} Kiho-ka **kay-lul** ttayli- ess ta] (*basit kurallı üst cümle*)
 KihoYAL köpekYHE Döv -GZ
 Kiho köpeği dövdü.

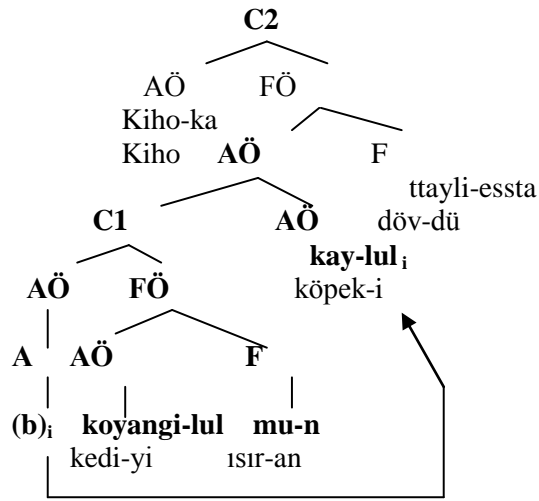
Kay-ka koyangi-lul mulesst-ta Kiho-ka kay-lul ttayli-ess ta

Derin yapıda ayrı ayrı kurallı cümle olan bu iki cümlenin taşınım sonucunda nasıl bir dönüşüm geçirdiğine ve tipolojinin hangi şartlarda gerçekleştiğine bir bakalım. Şöyle ki,

Özne Sıfat Fiilli Yapı-Özne Boşluklayan Yapı

Şimdi de nesne taşınımı neticesinde sıfat-fiilli yapının nasıl gerçekleştiğini aşağıdaki ağaç modeli ile gösterelim.

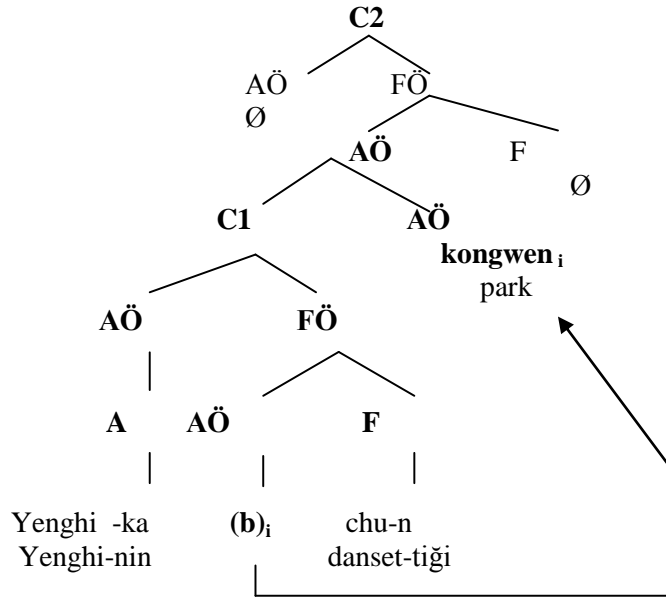
Nesne Sıfat Fiilli Yapı-Nesne Boşluklayan Yapı

[_{C1} Yenghi -ka **kongwen -eyse** chum -ul chu-essta] (*Kurallı basit cümle*)

YenghiYAL **park**BHE dansYHE dansetGZ

Yenghi **parkata** (dansı) dans etti.

[_{AÖ}[_{C1}Yenghi -ka __(**b**)_i__chum – ul chu-n]**kongwen**](*nesne taşınım kuralı*)
 YenghiYAL _____ dansYHE dansetSFY **park**
 Yenghi 'nin _____ dans dansettiği **park**

Turkish Studies

Macarca Sıfat-fiilli Yapıların Tipolojisi

Macarcada çekimli fiiller *ó/ő* and *t/tt* eklerini alarak isimleşir ve sıfat-fiile dönüşürler. Kazakça, Türkçe, Japonca ve Korecede olduğu gibi Macarcada da özne veya nesne taşınarak sıfat-fiile dönüşen fiilin sağına yerleşir. Benzerliği görmek için aşağıdaki örneklerle bakabiliriz.

[_{AÖ}[_{C1}az __ (b)_i__ énekl- ő] **anya**].⁴³
 BEL _____ şakıSFY **anne**
 _____ mırıldanan **anne**

[_{AÖ}[_{C1}az __ (b)_i__ elhangz- ó] **dal**]
 BEL _____ söylenSFY **şarkı**
 _____ Söylenen **şarkı**

Bu cümle aşağıdaki gibi birleştirilir.

[_{AÖ}[_{C1} (b)_i a dal-t énekl- ő] **anya**] (*Özne taşınım kuralı*)
 _____ BEL şarkıYHE söyleSFY **anne**
 _____ Şarkı söyleyen **anne**

Şimdi de aşağıdaki basit kurallı yapıdan sıfat-fiilli bileşik cümlenin nasıl orya çıktığına bir bakalım.

[_{C1} a **ember** level-et ír-ett] (*basit kurallı cümle*)
 BEL kimse mektupYHE yaz-GZ
 (O) *kiş i mektubu yazdı.*

[_{AÖ}[_{C1} a __ (b) _i__ level –ett ír- ó] **ember**] (*özne taşınım kuralı*)
 BEL _____ mektupYHE yazSFY **kişi**
 _____ *mektup yazan kişi*

Benzer şekilde aşağıdaki basit kurallı cümleden, özne taşınımı yolu ile sıfat-fiilli yapı elde edilir.

[_{C1} A **fiú** újra kíabál- ás-t elkezd-t-e]⁴⁴ (*basit kurallı yapı*)
 BEL **çocuk** tekrar bağırYHE başlaGZ
Çocuk *tekarar bağırmaya başladı.*

[_{AÖ}[_{C1}__ (b)_i__ újra kíbál- ás-t elkezd-ő] **fiú**] (*Özne taşınım kuralı*)
 _____ Tekrar bağırYHE başlaSFY **çocuk**
 _____ Tekrar bağırmaya başlayan **çocuk**

⁴³ Bu örnek Kiss'den alıntılanmıştır, p. 228. Bkz. Kiss, Katalin (2002), *The Syntax of Hungarian*, Cambridge University Press: Cambridge UK.

⁴⁴Tibor Laczko (2002), "Control and Complex Event Nominals in Hungarian" *Proceedings of the LFG conference*, Athens, CSLI, (ed) M. Butt, T.H.King. s. 68.

Bir başka örnek ise aşağıdaki gibi şekillenir. Derin yapıda iki ayrı basit kurallı cümleden sıfat-fiilli bireşik cümle aşağıdaki gibi ortaya çıkar.

[_{C1} A **gyerek-ek** szobá –ban ül-ött]⁴⁵ (*basit kurallı cümle-alt cümle*)

BEL **çocukÇOK** oda BUL oturGZ

Çocuklar Odada Oturuyorlar

[_{C1} A **gyerek-ek** játsza-nak] (*basit kurallı cümle-üst cümle*)

BEL çocukÇOK oynŞZ-ÇOK

Çocuklar oynuyorlar.

[_{C2} [AÖ [_{C1} A **(b)_i** szobá–ban ül-ö] **gyerek-ek**] játsza-nak] (*Özne taşınım kuralı*)

BEL ___ room BUL otur SFY **çocukÇOK** oynu ŞZ-ÇOK

___ *Odada oturan çocuklar oynuyorlar.*

Şimdi başka bir örnekle özne taşınımı neticesinde ortaya çıkan özne sıfat-fiilli yapıya ağaç modeli ile bir bakalım.

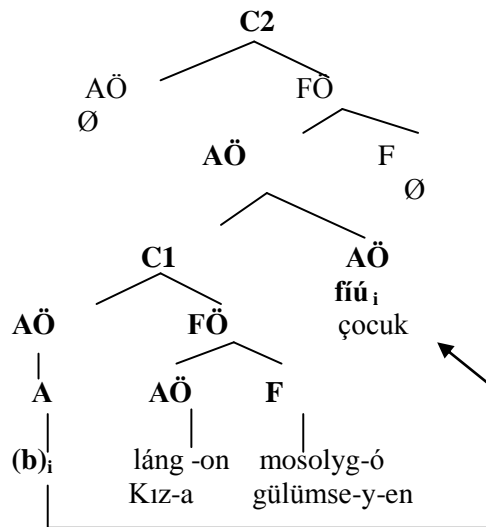
Özne-Sıfat Fiilli Yapı Ağaç Modeli

[_{C1} a **fiú** láng -on mosolyg-ott] (*basit kurallı yapı*)

BEL **Çocuk** kız YÖN gülümse GZ

Çocuk kız za gülümsedi.

[_{AÖ} [_{C1} a **(b)_i** ___ láng -on mosolyg-ó] **fiú**]
BEL ___ kız YÖN Gülümse-SFY **Çocuk**
___ *Kıza gülümseyen çocuk*

⁴⁵Beáta Megyesi "The Hungarian Language, A Short Descriptive Grammar", basılmamış makale, s.8, <http://stp.ling.uu.se/~bea/hungarian.pdf>

Şimdi de nesne taşınımı neticesinde ortaya çıkan nesne sıfat-fiilli yapıya ağaç modeli ışığında bir bakalım.

Nesne Sıfat-Fiilli Yapı Ağaç Modeli

[C₁Peter a sarga könyv-et olvas-sa](*basit yapıtlı kuralı cümle*)

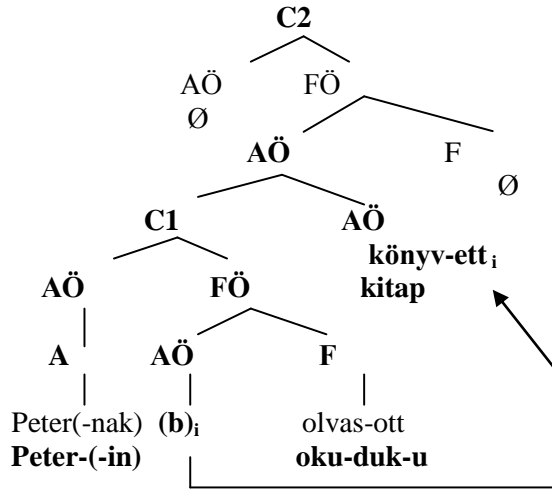
Peter BEL sarı kitapYHE okuŞZ

Peter *Bir Sari Kitap Okuyor.*

[AÖ[C₁ Peter(-nak) (b)_i olvas-ott] a sarga könyv-ett] (*Nesne taşınım kuralı*)

Peter (-İLG) _____ okuSFY DEF sarı kitapYHE

Peter'in _____ okuduğu sarı bir kitap

SONUÇ

Yukarıdaki örneklerden de izlendiği üzere Türk, Japon, Kore ve Macar *Sıfat-fiilli Yapı Tipolojileri* eş değer özellikler göstermektedir. Şimdiye kadar söylediklerimizi toparlarsak şöyle bir sonuç çıkmaktadır. İnceldiğimiz bu dört dil de yüklemi sonda olan dillerdir. Bu dört dil de fiili isimleştirme bakımından benzerlikler arz etmekte ve sondan eklemeli diller olarak dünya dilleri arasındaki yerlerini almaktadırlar. Tamlayan ve tamlanan açısından baktığımızda bu dört dil de aynı yapıya sahiptir. Yani dördü de önce tamlayanı sonra tamlananı yerleştirerek ad öbeği yapmada benzerlikler göstermektedirler. Sıfat-fiilli yapılar da bir bakıma tamlama öbeği oluşturdukları için önce tamlayan (sıfat-fiilli cümlecik) ve sonra tamlanan (başad) gelmektedir. Bu yönü ile bu dört dil de sola dallanan diller olarak diğer diller arasında yer almaktadır. Benzer şekilde bu dört dil de öge taşınımı yapmaya müsait olan ve taşınımı sağa doğru (cümlelerin sonuna doğru) yapan dillerdir. Taşınım ve dönüşüm sözkonusu olduğu için taşınma neticesinde, bu dört dilde de boşluk kuramı işlemekte ve taşınan ad öbeği tarafından bırakılan boşluk ile bizzat taşınan ögenin kendisi arasında bir zincir (bağ) oluşmaktadır. Bu bağ sayesinde biz boşluk ile başadın aynı varlığı karşıladığını ve taşınımın mutlak olduğunu anlarız. Taşınım, bu dört dilde de ad öbeğinin taşınımı şeklinde gerçekleşmekte ve bu taşınım derin yapıda yan cümle olan, yüzey yapıda sıfat-fiilli cümlecığe

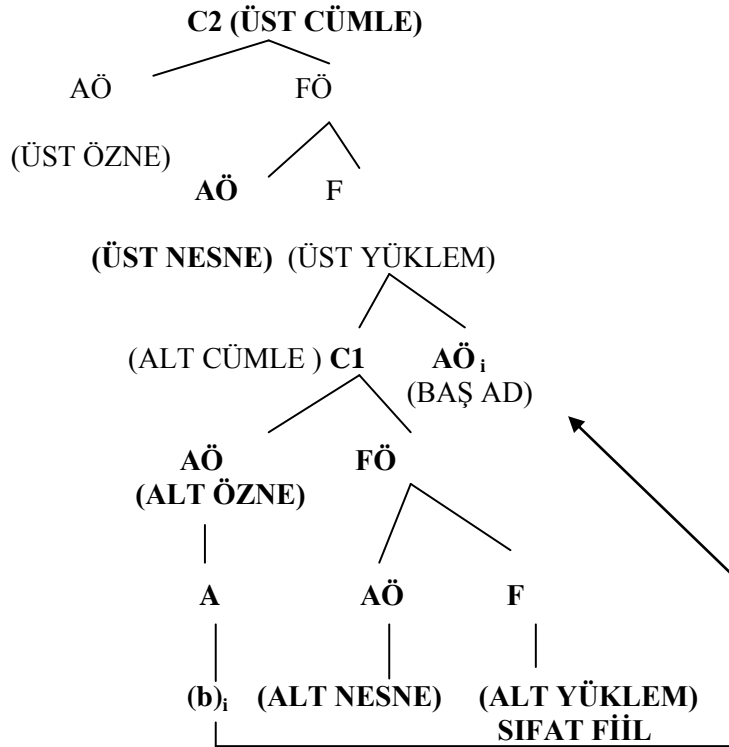
Turkish Studies

dönüşen, sıfat-fiilli yapının dışına doğru gerçekleşmektedir. Sıfat-fiilli yapının dışına gerçekleşen taşınım nedeniyle, yan cümlelerin sıfatlaşan yüklemi, yönetici özelliğini başadın üzerinden kaldırmakta, sıfat-fiilin yönetemediği başad ise üst cümlelerin yüklemi tarafından yönetilmektedir. Ancak üst fiilin yönetimi sadece başadın üzerinde kalmamakta, bütün sıfat-fiilli yapıyı etkilemektedir. Üst fiil, baş adın nazarında bütün sıfat-fiilli alt cümleye hal eki ve diğer isim çekim eklerin yüklemektedir. Bununla birlikte yan cümlede yüklem iken yüzey yapıda sıfat-fiille dönüşen isimleşmiş kelime (sıfat-fiil), kısmen de olsa kendi yönetimi altında bulunan diğer üyelere yön vermektedir. Bu nedenle taşınan ad öbeği tarafından bırakılan boşluk kısmen de olsa sıfat-fiil tarafından yönetilmeye devam eder.

Şimdi yukarıda köşeli parantez ve ağaç modeli ile izah etmeye çalıştığımız dört dildeki bu ortak tipolojinin ortak bir ağaç modelinde nasıl tek bir modele dönüştüğüne bir bakalım. Aşağıya çizeceğimiz ağaç modelli sıfat-fiilli tipoloji değişmez bir şekilde bu dört dil içinde kalıp olarak kullanılabilir. Bu yadsınamaz ve göz ardı edilemez gerçeklik de gösterir ki, bu dört dil bir şekilde ortak kaynaktan gelmektedir.

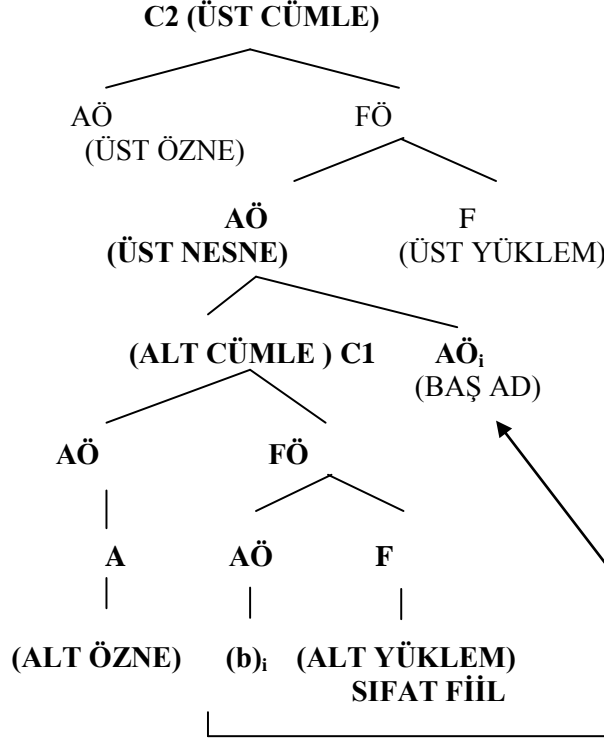
Yan cümlelerin (alt cümle) ÖZNESİNİN taşınması ve BAŞAD olması ile ortaya çıkan

ÖZNE SIFAT-FİİLLİ YAPI MODELİ

Turkish Studies

**Yan cümlelerin (alt cümle) NESNESİNİN taşınması ve BAŞAD olması ile ortaya çıkan
NESNE SIFAT FİİLLİ YAPI MODELİ**

Görüldüğü gibi dil ailelerinin tespitinde ve genetik akrabalık ilişkisini ispatta bu şaşırtıcı benzerlik, yapısal olması bakımından, fonetik ve morfolojik kanıtların yanında mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

KISALTMALAR

ÖYT : Özne yüklem tümleş

ÖTY : Özne tümleş yüklem

b : Boşluk

i : İndeks=iz

AÖ : Ad öbeği

F : Fiil

FÖ : Fiil öbeği

C : Cümle

BEL : Belirteç= artikel

GZ : Geniş zaman

ŞZ : Şimdiki zaman

GGZ : Görülen geçmiş zaman

BUL : Bulunma hal eki

YHE : Yükleme hal eki

TAL : Yalın hal eki

SFY : Sıfat fiil yapan ek

SFE : Sıfat fiil eki

EkF : Ek fiil

3 ŞT : 3. Tekil şahıs

İLG : İlgi hal eki

İYE : İyelik

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- ABONDOLO, D. (1992), "Hungarian", in *International Encyclopedia of Linguistics*, V. 2, Bright W. Oxford Univ. Pres.
- AKERSON, Fatma Erkmn-ÖZİL Şeyda (1998), **Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler**, İstanbul: Simurg Yay.,
- ANDREWS, Avery (2004) "Relative Clauses" **Language Typology and Syntactic Description** second edition of Shopen (ed), V. 11, Cambridge University Press ss.
- BAYRAKTAR, Nesrin. 2004, **Türkçede Fiilimsiler**, Ankara: TDK yay.
- CHOMSKY, Noam, 1981. **Lectures on Government and Binding**, Dordrecht: Foris.
- CHOMSKY, Noam. 1957, **Syntactic Structure**, London, The Hague, Paris: Mouton & Co..
- CSATÓ, Éva, (1996). "A Typological Review of Relative Clause Constructions in Some Turkic Languages", **Proceedings of 5th International Conference on Turkish Linguistics**, August 15-17 (1990), (ed) Bengisu Rona, Hitit Yayınevi: Ankara.
- ERASLAN, Kemal, 1980. **Eski Türkçe'de İsim-Filler**, İstanbul: İÜEF yay.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. 1993, **Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat-Filler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi .
- HAEGEMAN, Liliane. 1995, **Introduction to Government and Binding Theory**, 2nd Ed., Oxford & Cambridge: Blackwell Publish.
- HAIG, Goeffrey (1998), **Relative Constructions in Turkish**, Harrasowitz. Wiesbaden: Band 33.
- HAN, Chung-hye - Kim, Jong Bok (2003), "Are there double relative clauses in Korean?", **Linguistic Inquiry**, v. 35-2, ss. 179-217
- HANKHAMER, Jorge and Knecht, Laura (1976). "The Role of Subject/Non-Subject Distinction in Determining the Choice of relative clause Participle in Turkish", in **Harvard Studies in Syntax and Semantics**, V. II, (ed) J. Aissen and J. Hankamer.
- ISHIZUKA, Tomoko (2005), "Processing Relative Clauses in Japanese", **UCLA Working Papers in Linguistics**, No 13, s. 140
- KEENAN, Edward & Comrie, Bernard (1977), "Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar", **Linguistic Inquiry** V.1 ss 63-99
- KISS, Katalin (2002), **The Syntax of Hungarian**, Cambridge University Press: Cambridge UK.
- LACZKO, Tibor (2002), "Control and Complex Event Nominals Hungarian", **Proceedings of the LFG conference**, Athens, CSLI, (ed) M. Butt, T.H.King. s. 68
- LEHMANN, Christian, (1986). "On the Typology of Relative Clauses", **Linguistics**, V. 24-4F, pp. 663-680.
- MALMKJAER, Kristen(1995), **The Linguistics Encyclopedia**, London & New York: Routledge.
- MCCAWLEY, James (1972), "Japanese Relative Clauses", in **The Chicago Which Hunt: Papers from the Relative Clause Festival**, Chicago Linguistics Society, Chicago.
- MEGYESI, Beáta, **The Hungarian Language A Short Descriptive Grammar**, Basılmamış Makale, <http://stp.ling.uu.se/~bea/hungarian.pdf>.10.05.2009

-
- RADFORD, Andrew (1992), **Transformational Grammar**, Cambridge: Cambridge University press.
- SCHÖNIG, Claus (1992/93). “Relativsatzbautypen in den Sogenannten Altaischen Sprachen”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.** Tomus XLVI (2-2), pp. 327-338.
- SONG, J. Jung (1991), “Korean Relative Clause Constructions: Conspiracy and Pragmatics”, **Australian Journal of Linguistics**, v. 11, ss. 195-220, Australia. (kohoka sopayla köpeğe vurdu örneği) s. 198 (*Yengi ğarkta dans ediyor. örneği* s. 197 *Köpek kediyi ısırđı. örneği* s. 197)
- TRASK, R. Lawrwnce (1999) **Key Concepts in Language and Linguistics**, London-New York: Routledge Pres. (Baş konusu için 116, “Transformatinal Grammar”, ss. 319-323)
- UNDERHİLL, Robert. 1972. “Turkish Participle”, **Linguistic Inquiry**. V. 3, ss. 87-99 (Çev.: Ferhat Karabulut (2006), “Türkçe Sıfat-fiiller”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, s. 1)
- ÜSTÜNER, Ahad (2000), **Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiiller**, Ankara: TDK Yayınları.
- YOSHIKO, Tagashira (1972), “Relative Clauses in Korean”, in **The Chicago Which Hunt: Papers from the Relative Clause Festival**, *Chicago Linguistics Society*, Chicago.